

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Juliet Mason
Noore naise tõlgendused lähisuhetes kogetud vägivallast
Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Merle Linno

Tartu 2017

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Juliet Mason

01.06.2017

ABSTRACT

Young Woman's Interpretations of Violence Experienced in Interpersonal Relationships

Domestic violence has recently become a very topical subject in Estonia and increasingly more attention is paid on how to resolve this issue. As such, the author decided to analyse the story of a young woman who has suffered violence in her life so as to comprehend her own experiences and interpretations. The paper further examined what sort of help she sought and whether she actually received the help she desired. The study was conducted by using the narrative method that allowed discover answers to the research questions previously formulated. The author hopes that this study helps give a voice to those who have experienced violence and better understand their actual suffering. This is, above all, of critical importance as it will support those whose duty is to provide them with aid in developing deeper understanding of the complex nature of violence patterns and the victimising affect thereof.

The paper consists of three parts. The theoretical part provides an overview of social constructionist views and various approaches to violence. This is followed by the discussion of the impact of stress and stigma on the development of self-image, statistics and studies on violence and the opinions of specialists regarding violence in Estonia. The theoretical part ends with research questions and establishing the objective. The methodology chapter provides an overview of methodological approaches and the third, data analysis chapter observes the 15-year-period in the life of a young woman during which she was exposed to violence. Her narrative starts with her childhood and school years, followed by first work experience and relationships with co-workers. After this an overview of her exposure to interpersonal violence at the domestic level is provided and the narrative ends with a description of her extricating herself from violent relationships. The study revealed that the woman who narrated her story sought help from various specialists but, according to her, she failed to receive necessary help and understanding. Instead, she experienced condemnation and labelling. On the basis of previously conducted studies it can be noted that victims of violence have not always received the help they need and they have been blamed for their predicament. This may be caused by the fact that those working with victims of violence do not possess the required qualification. The study further demonstrated that, upon providing help, it is essential to find a method that suits the person and adopt a critical view of the kind of language that is inappropriate in this context.

Keywords: narrative, domestic violence, social constructionism, postmodernist feminism.

Sisukord

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	6
1. VÄGIVALLA KÄSITLUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Sotsiaalkonstruksionism.....	7
1.2. Vägivalla erinevad käsitlused.....	8
1.3. Lähisuhtevägivalla teoreetilised käsitlused	9
1.3.1. Michael P. Johnsoni perevägivalla tüpoloogia	10
1.3.2. Feminismi postmodernne käsitlus vägivallast.....	11
1.3.3. Foucault võimukäsitlus	12
1.4. Stress	13
1.5. Minapilt ja identiteet	14
1.6. Stigma.....	16
1.7. Statistika ja vägivallauuringud	16
1.8. Probleemiseade.....	17
2. METOODIKA	19
2.1. Metoodiline lähenemisviis	19
2.2. Andmekogumismeetod.....	19
2.3. Uurimuse eetiline aspekt	20
2.4. Uurimuse käik	20
2.5. Andmeanalüüsimeetod	20
2.6. Uuriija refleksiivsus	21
3. ARUTLEV ANALÜÜS.....	23
3.1. Lapsepõlv ja kooliiga.....	23
3.2. Esimesed töökogemused ja suhted töökaaslastega.....	25
3.3. Perevägivalla kogemused	27
3.3.1. Suhted esimese lapse isaga	27
3.3.2. Emaks saamise ja olemise kogemus	30
3.3.3. Abi otsimise ja saamise kogemused.....	31
3.3.4. Lähisuhted teise lapse isaga	36

3.4. Kriis ja toimetulekumehhanismid	39
KOKKUVÕTE.....	43
KASUTATUD KIRJANDUS.....	45

„Ausalt öeldes ma kahtlesin, kas seda rääkida ikka tasub. Mõtlen, et kui sellest kellelegi kasu võiks olla, lood on ju nii erinevad igal ühel. Aga loodame siis parimat ja et ikka oleks kasu kellelgi sellest siis. Et ei ole tema ükski, kõigil on oma kannatused. Minul oli kahjuks siis nii. Ega ma ei süüdistata kedagi.“

(Loo jutustanud naine)

SISSEJUHATUS

Perevägivald on olnud Eestis viimasel ajal päevakajaline teema ja üha enam pööratakse tähelepanu nii selle esinemisele kui ka lahendamisele. Arvestades teema populaarsust, otsustasin käsitleda ühe vägivalla all kannatanud noore naise lugu, et mõista tema enda kogemusi ja vägivalla tõlgendusi. Töö eesmärk oli mõista vägivalla kogemusi noore naise elus asetleidnud vägivaldsetes suhetes. Samuti uurisin, missuguseid abiotsimise viise naine kasutas ja kas ta sai ka tegelikkuses soovitud abi. Uurimuses kasutasin narratiivset meetodit, mis võimaldas saada vastuseid püstitatud uurimisküsimustele.

Töö olulisus seisneb selles, et see aitab teha kuuldavaks kannataja häält ning mõista paremini inimese reaalseid kannatusi. See on peaaegselt vajalik selleks, et abiosutajad oskaksid hoomata vägivallamustrite keerukust ja ohvrstavat mõju. Lahenduste otsimisel ja pakkumisel tuleks lähtuda inimese enda soovidest ja vajadustest. Levinud on arusaam, et üks pool on kannataja ja teine vägivallatseja rollis, kuid selline vastandamine lõhestab ühiskonda tervikuna. Ühiskonna sidususe edendamiseks on aga olulisel kohal dialoogi arendamine kõikide asjaosaliste vahel.

Töö koosneb kolmest osast. Teooriaosas kirjeldan sotsiaalkonstruksionistlikke vaateid ja erisuguseid vägivallakäsitlusi. Samuti käsitlen stressi ja stigmat kui minapildi ja identiteedi kujundajaid. Edasi esitan vägivallastatistika ja sellekohased uuringud Eestis. Teooriaosa lõpeb probleemi püstitamise ja uurimusküsimustega. Metoodika peatükis tutvustan metoodilisi lähtekohti, täpsemalt andmekogumise ja analüüsi meetodeid ning uurimuse käiku. Kolmandas, arutleva analüüsi peatükis võtan vaatluse alla noore naise 15aastase perioodi, mille jooksul koges ta vägivalda. Narratiiv algab lapsepõlve ja koolieaga, millele järgnevad esimesed töökogemused ja suhted töökaaslastega. Seejärel annan ülevaate tema kokkupuudetest lähisuhtevägivallaga perekonna tasandil ning narratiivi lõpus kirjeldan seda, kuidas naine vägivaldsetest suhetest vabanes.

Täna kõiki sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala õppejõude, oma lähedasi ja bakalaureusetöö juhendajat Merle Linnot.

1. VÄGIVALLA KÄSITLUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis käsitlen esmalt sotsiaalkonstruksionistlikku teooriat ja selgitan vägivalla erinevaid käsitlusi. Seejärel kirjeldan Michael P. Johnsoni ja postmodernsete feministide vägivalla teoreetilisi lähenemisi ning Foucault võimusuhte tõlgendusi. Samuti võtan vaatluse alla stressi, minapildi ja identiteedi ning stigma. Peatükk lõpeb probleemipüstitusega.

1.1. Sotsiaalkonstruksionism

Sotsiaalkonstruksionism aitab mõista uurimuses osaleja tähenduste maailma ja võimaldab analüüsida, kuidas ta konstrueerib sotsiaalset reaalsust. Vivian Burr (2003) tõdeb, et sotsiaalkonstruksionismil puudub ühtne määratlus. Küll aga on olemas seisukohti, mida võib pidada selle teooria alustaladeks. Üks olulisimaid põhitõdesid näeb ette, et iseenesestmõistetavatesse ja kindlaks kujunenud maailmakäsitlustesse tuleb suhtuda kriitiliselt.

Andy Lock ja Tom Strong (2010) keskenduvad samuti sotsio-kultuurilistele protsessidele ja rõhutavad, et inimeste arusaam sündmustest ja ilmingutest muutub nii ajas kui ka kohas. Mitte vähem tähtsaks ei pea sotsiaalkonstruksionistid keelt, mille abil ennast ja maailma konstrueeritakse. Berger ja Luckman (1996) väidavad, et traditsioonilise psühholoogia esindajad peavad keelt passiivseks vahendiks, mida kasutatakse mõtete ja emotsioonide väljendamiseks, siis sotsiaalkonstruksionistid leiavad, et keelega kaasnevad inimese jaoks praktilised tagajärjed (nt kui kohtunik määrab süüdistatavale karistuse, siis peab viimane seda kandma).

Ühtlasi rõhutavad sotsiaalkonstruksionistid, et keel on vahend tähenduse omistamiseks. Tähendus on aga subjektiivne – ese või nähtus võib tähendada ühele indiviidile ühte, teisele teist asja (Berger ja Luckmann, 1996).

Peale selle leiavad sotsiaalkonstruksionistid, et keelt ei saa käsitleda kui kindlat sümbolite süsteemi, millega kõik nõustuvad, vaid kui midagi, mis on pidevas muutumises ning mis võib viia eriarvamuste, konfliktide ja võimusuheteni (näiteks teeb vanem otsuseid lapse eest, järelkult on tal lapse üle võim) (Burr, 2003). Samuti näeb kõnealune teooria ette seda, et kui inimeste elu ja identiteeti kujundab ja struktureerib keel, siis on võimalik seda keele abil ka ümber konstrueerida ja omistada sellele uusi tähendusi (Burr, 2003).

Selle töö arutlevas analüüsis käsitlen loo jutustaja eri arusaamu perekonnast ja sinna kuuluvatest inimestest. Perekond sotsiaalkonstruksionistlikus paradigmas on Gubriumi ja

Holsteini (1990) järgi samuti sotsiaalselt konstrueeritud fenomen. Nad arutlevad perekonna teemal ja tõdevad, et perekonna tõlgendamiseks on mitmesuguseid viise, mis olenevad inimeste kogemustest. Traditsioonilise peremudeli järgi kuulub perekonda ema, isa ja laps(ed). Gubrium ja Holstein (1990) tõdevad, et perekonna mõiste käsitlemisel ei saa piirduda pelgalt termini määrtlemisega, sest perekond on interaktsioonide tulemus ja sotsiaalselt konstrueeritud fenomen.

Malcolm Payne'i (2014) järgi rõhutab sotsiaalkonstruksionism seda, et muutused on alati võimalikud nii institutsionaalsel kui ka indiviidi tasandil. Soovitud muutusi võivad takistada või aeglustada eelnevad sotsiaalsed kogemused, mis soosivad pigem stabiilsust kui muutust (Payne, 2014). Berger ja Luckmann (1971, Payne, 2014 kaudu) väidavad veel, et inimestel on erinevad arusaamad sotsiaalsest reaalsusest ja nad tõlgendavad maailma oma kogemuste põhjal. Sellele vaatamata on isiklikud muutused võimalikud (Gergen 1994, 1999 ja Parker 1998, Payne 2014 kaudu).

1.2. Vägivalla erinevad käsitlused

Aja jooksul on vägivalda käsitletud mitmest teoreetilisest aspektist lähtuvalt, mistõttu on seda ka erinevalt defineeritud. Järgmisena selgitatakse selles töös kasutatud vägivalla mõisteid.

Vägivald: Krug jt (2002: 6–7) käsitlevad vägivalla mõistet laiemalt, tuues välja kolm aspekti: 1) enesevastane vägivald (enesekahjustamine ja enesetapud); 2) teise inimese vastu suunatud vägivald, mis hõlmab perekonda ja partnereid ning kogukonna tasandit (võõrad ja tuttavad); 3) kollektiivne vägivald, mille alla liigitub sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline vägivald.

Naistevastane vägivald: Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (2011: 5) kohaselt on naistevastane vägivald „naiste inimõiguste rikkumine ning naiste diskrimineerimise vorm; see tähendab kõiki soolise vägivalla akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sealhulgas selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus“.

Perevägivald: Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (2011: 5) kohaselt on perevägivald „igasugused füüsilise, seksuaalse

ja psühholoogilise vägivalda aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldlatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas“.

Terminid naistevastane vägivald ja perevägivald ei ole Eesti seadustes defineeritud (Soo, 2009: 5), mistõttu on selles töös lähtutud eespool nimetatud vägivalda seletustest.

Paarisuhte vägivalda on määratletud enamasti kui naiste vastu suunatud emotsionaalset, psühholoogilist, füüsilist või seksuaalset laadi vägivalda, kusjuures toimepanijaks on tavaliselt praegune või endine intiimpartner või tuttav (Carlson, 2008: 371). Tänapäeval nähakse paarisuhtevägivallana ka naiste agressiivsust oma meessoost partneri vastu või partnerite vastastikust vägivalda kasutamist (Soo, 2009: 8). Lähisuhtevägivald on paarisuhtes laiem mõiste, mille all mõistetakse kõiki eespool määratletud vägivalda käsitlusi. Nii võib ka nt enesevigastamine paarisuhtes mõjuda partnerile psühholoogilise vägivallana.

1.3. Lähisuhtevägivalda teoreetilised käsitlused

Üks olulisi aspekte lähisuhte vägivalda põhjuste käsitlemisel on analüüsida suhtes esinevaid võimuvahetusi. Sotsiaalkonstruksionistid keskenduvad ühiskonnas interaktsioonide käigus toimivatele protsessidele (Burr, 2003). Ka postmodernsed feministid käsitlevad võimu ja vägivalda kontekstist lähtuva protsessina (Damant jt, 2008). Susan Evans (2003) toob lähisuhte vägivalda põhjendustena välja eri ekspertide arvamused ja tõdeb, et vägivalda põhjustena on autorid välja toonud mitu aspekti. Selle töö arutleva analüüsi kontekstist johtuvalt on asjakohane võimu ja vägivalda käsitlemine sotsiaalkonstruksionistliku lähenemise seisukohast. Nimelt leiavad sotsiaalkonstruksionistid, et teadmised on ühiskonnas, mis on pidevas ajalises muutumises – endistest konstruktsioonidest võib loobuda ja luua uusi. Siis on võimalik muuta ka ühiskonnas varem aktsepteeritud hoiakuid. Teadmised ei ole neutraalse loomuga, vaid väljendavad alati kellegi huve, mistõttu pole olemas üht ja ainuõiget kontseptsiooni, mille järgi kuulub jõupositsioon üksnes meestele. Vägivaldse suhte lõpetamise seisukohast on oluline võimu teostamise ja vägivalda toimimise protsesside mõistmine, lähtudes võimalustest mittesoovitavaid konstruktsioone dekonstrueerida. Johnson (2008) peab inimese vägivaldse käitumise mõistmisel oluliseks mõista suhete dünaamikat ja kontrollistrateegiaid.

Järgmistes alapeatükkides käsitlen lähisuhtevägivalda lähenemisviise, mis aitavad seletada ja mõista vägivalda fenomeni selles töös analüüsitava narratiivi kontekstis. Esmalt

tuuakse esile Ameerika sotsioloogi Michael P. Johnsoni perevägivalla liigid, seejärel keskendutakse feministide postmodernistlikule vägivalla käsitlusele ning Foucault võimu toimimise viisidele ja inimese valikuvõimalustele Baumani ja May järgi.

1.3.1. Johnsoni perevägivalla tüpoloogia

Sotsioloog Michael Johnson (2008) lõi kompleksse meetodi vägivalla kirjeldamiseks, liigitades perevägivalla nelja kategooriasse, mis seletavad ka varasemaid võimu ja vägivallakäsitlusi. Esimene neist on lähisuhte terror (*intimate terrorism*), kus üks partneritest on vägivaldne ja kontrolliv ning teine passiivne kannataja. Sellises suhtes on võim ühe poole käes, kes kasutab teise poole kontrollimiseks muu hulgas majanduslikke ja vägivaldseid meetodeid ning emotsionaalset alandust ning hirmu tekitamist. Johnson ja Leone (2005: 323) kirjeldavad lähisuhte terrorit kui sageli esinevat, kuid rohkem varjatud taktikatega kontrolli saavutamise viisi. Johnson (2008) kirjutab, et paarisuhte terrorit kasutavad enamasti mehed ja kontrollile allutatud ohver ei ole tavaliselt vägivaldne. Niisugune mees võib olla vägivaldne ainult kodus ja jätta väljaspool kodu endast hea mulje. Paarisuhte terrorit iseloomustab sundiv kontroll, mille jooksul kasutatakse erinevaid taktikaid: vaimne ja füüsiline vägivald, materiaalsete ressursside piiramine, lastega manipuleerimine ja sotsiaalne isoleeritus. Paarisuhte terrori mõju on rohkem psühholoogiliste kauakestvate tagajärgedega ja kulgeb varjatumalt, mistõttu on ka raskemini tuvastatav ning takistab ohvril õigeaegset ja vajalikku abi saada.

Teise kategooriasse liigitub vägivaldne vastupanu – üks pool hakkab teise poole vägivallale vastu. Seda ennekõike selleks, et end kaitsta, vägivalla eest kätte maksta või vägivaldsest suhtest põgeneda. Äärmuslikul juhul võib vastupanu viia vägivaldse partneri tapmiseni. Johnsoni (2008) järgi kasutavad naised sagedamini vägivaldset vastuhakku, kuid nad ei ole tavaliselt kontrollivad. Niisugusel juhul väljendab vägivald paarisuhte terrorile iseloomulikku vägivaldset vastuhakku, millel võivad olla väga tõsised tagajärjed.

Kolmas kategooria viitab konkreetse olukorra tagajärjel tekkinud vägivallale (*situational couple violence*). Siinkohal kasutab üks pool vägivalda emotsionaalses olukorras, tihti vaidluse käigus, et saada partneri tähelepanu, väljendada viha või lihtsalt vaidlus võita. Johnson (2008) toob välja paarisuhetes olukordadest tuleneva vägivalla puhul, et mehed ja naised on selles võrdselt esindatud ning esineb paarisuhetes kõige sagedamini. Selle vägivalla puhul esineb paarisuhte terrorile iseloomulikku sundivat kontrolli väga harva. Emotsionaalne

pingeseisund või lahendamata probleemist tingitud olukord võib eskaleeruda vaimseks või füüsiliseks vägivallaks, milles võivad osaleda mõlemad partnerid, mistõttu kogeivad vägivalda nii mehed kui naised.

Neljanda kategooria alla kuulub vastastikune vägivaldne kontroll, kus vägivaldsed ja kontrollivad on mõlemad partnerid, kes taotlevad saada lähisuhtes ainuvõimu (sarnasus paarisuhte vastastikusele terrorile, esineb harva).

1.3.2. Feminismi postmodernne käsitlus vägivallast

Esmalt tuleb mainida, et sarnaselt sotsiaalkonstruksionistidega ei tunnista ka postmodernsed feministid staatilisi, homogeeniseid kategooriaid nagu *mees* ja *naine* (Orme 2003: 147). Selle valguses ei saa eeldada, et suhetes on alati mees vägivallatseja ja naine kannataja rollis. Stereotüüpide asemel rõhutatakse, et olulised on ka rass, religioon, vanus, seksuaalne orientatsioon jne. Postmodernsed feministid tõdevad, et mõtlemise keskmes ei pea olema allutamine ja rõhumine nagu varasemates feministlikes käsitlustes. Postmodernsed feministid pakuvad rohkem valikuvõimalusi nagu nt meeste võimukesksuse ignoreerimine (Hekman, 2006).

Samas vaidlevad postmodernsed feministid vastu ka niisugusele keelekasutusele, mis vähendab või eitab naiste ja lastega tegelikult toimepandud vägivaldseid tegevusi (Healey 2000: 40, Payne 2014: 356 kaudu) (nt peksmise asendamine sõnaga müksamine jms). Ka rõhutatakse identiteetide muutumist: elu jooksul on palju alternatiivseid arusaamu sotsiaalsetest kogemustest, mistõttu on identiteedi muutused võimalikud (Payne, 2014: 356). Nii väärtustatakse mitmekesisust ja naiste individuaalseid valikuvõimalusi, sest mis tahes sotsiaalsele mõtlemisele saab leida alternatiive (Payne, 2014: 255, 357).

Featherstone ja Trinder (1997: 147–159) leiavad, et koduvägivald ei ole kindel kontseptsioon ning selle tähendust ja esinemist ei saa pidada läbipaistvaks. Perevägivald on konstrueeritud kindlas diskursuses ning selle tunnistamine ja nimetamine perevägivallaks ei ole kindel ega üheselt mõistetav (Featherstone ja Trinder, 1997). Nii mehed kui ka naised tegutsevad laia spektri ulatuses ja nende tegusid mõjutavad domineerivad ja vastastikused diskursused (Damant jt 2008: 126). Peale selle keskenduvad postmodernsed feministid eeskätt sellele, kuidas kujundavad diskursused võimusuhteid ajaloolises ja kultuurilises kontekstis. Samas ei jäeta naiste enda kogemused tähelepanuta.

Davies ja Krane (2003: 69–70) leiavad, et oluline on keskenduda naise enda arusaamale oma identiteedist ja kogemustest, sest kõik naised ei tõlgenda vägivalda ühte moodi. Sellest tulenevalt ei saa ka eeldada, et vägivaldse suhte lõpetamiseks on kõige õigem viis kodust lahkuda, ning ei ole ühte ja ainuõiget kontseptsiooni sellest, mida naised perevägivalla käsitlemisel tahavad ja vajavad.

1.3.3. Foucault võimukäsitlus

Järgnevalt käsitlem Foucault võimuteooriat ja võimu esinemist paarisuhetes. Foucault (2011: 293) mõistab selles kontekstis võimu partnerite vaheliste suhetena, kus üks partner kasutab võimu teostamiseks teise üle teatud mõjutusviise. Seega saab võim avalduda vaid seni, kuni ühel/ühtedel on võimalus seda teise/teiste peal teostada (Foucault 2011: 297).

Foucault käsitleb võimu kui midagi, mis on ka nende käes, kes paistavad olema võimutud, mitte ainult nende käes, kellel paistab võimu olevat. Sellest tulenevalt on võim suhteline ja dünaamiline ning selle teooria järgi ei saa väita, et võim on pelgalt meeste käes ja naised on võimutud (Evans, 2003: 9). Postmodernsete ideede järgi on praktikasse võimalik koondada mitu perspektiivi (Fook 2012, Payne, 2014: 343 kaudu).

Foucault (2011: 279–301) arvates on võim seotud inimeste kogemustega. Võimu teostamine on sedalaadi mõjutamise viis, kus käitumisi juhitakse endale sobivas suunas. Võimusuhe saab toimida seal, kus inimesel on säilinud mingisugunegi vabadus (nt kas või põgenemise võimalus), st võim ei välista vabadust, küll aga võib vabadus olla võimu teostamise tingimus. Olukorras, kus soovitakse vabadust kontrollida, asendatakse võim vägivallaga. Seega sõltub võimu teostamine teiste tegevuse mõjutamise võimalustest (nt vabatahtlikkusel põhinev paarisuhe, millest on võimalik lahkuda, vägivaldse suhte lõpetamine). Payne (2014: 344) lisab Foucault' tööde põhjal, et mõistmise konstrueerivad sotsiaalsed praktikad ja keel võimaldab väga värvikalt väljendada inimeste mõtteviisi. Postmodernsed sotsiaalkonstruksionistid uurivad muuhulgas ka seda, kuidas võimu suhted väljenduvad inimeste keelekasutuses (Payne, 2014: 243).

Lisaks sellele, et võim teostub inimestevahelistes suhetes, on Foucault järgi ka meditsiin ja psühhiaatria kui teadusharud saanud endale voli määratleda, mis on hälbeline ja ebanormatiivne ehk mida peetakse normaalseks ja mida ebanormaalseks käitumiseks. Neis teadusharudes luuakse muu hulgas konstruktsioone vägivalla all kannatavatest naistest (*battered women's syndrome*) ja naistest kui vägistamisohvritest (*rape trauma syndrome*).

Selliste siltide omistamisega keskendutakse kannatanule, mitte aga vägivallatsejale või olukorra kontekstile (Evans, 2003: 31).

Inimese valikuvõimalusi piirab olulisel määral ka sotsiaalne välistamine ehk sotsiaalne ebavõrdsus. Bauman ja May (2004: 26 - 28) leiavad samuti, et „valikud ei ole alati teadlike otsuste tulemus“. Nad liigitavad valikuvõimalusi määravad tegurid kaheks:

1. olukorra kasinus ja teiste arvamus meist – mängureeglid loovad need, kellel on voli reegleid kehtestada ja seeläbi inimest kontrollida (nt positsioonid ametiasutustes). Sellised inimesed võivad anda hinnanguid, piirata meie vabadust, muuta inimene neist sõltuvaks ja allutada tema käitumist enda tahte järgi;
2. materiaalsed tegurid – otsuste elluviimiseks puuduvad vahendid ning valikuvabadus ei taga tegutsemise vabadust (hariduse omandamine, meditsiiniteenuse saamine, hobidega tegelemine jms). Niisamuti võib ühe vabadus piirata teise vabadust (nt rikaste privileegid, soovitud rühma kuulumise võimalus, võim valitseda alluvate üle). Siia alla kuulub ka sunnitud kuuluvus, mida ei saa valida (nt klass, rass, rahvus, elukoht).

1.4. Stress

Stressi all mõistetakse vaimset, emotsionaalset või füüsilist kurnatust (Hamilton, 2008: 693). Praeguses ühiskonnas asendatakse sageli sõnaga „stress“ need argielu probleemide põhjused, mida muul viisil seletada ei osata. Nii on ka sage põhjendus vägivallaaktidele nn olmestress, mis on justkui kergendav ja ühiskonnas aktsepteeritud asjaolu, vabandades sobimatut käitumist. Inimesed reageerivad stressile erinevalt ja mõjud tervisele sõltuvad stressorite mõju kestusest (Krohne, 2002). Ka ollakse arvamusel, et toimetulekumehhanismid on väga olulised vahendajad stressi ja sellest tingitud tulemuse vahel (Krohne, 2002), sest inimestel võib olla erinevaid viise kriisiga toimetulekuks. Kui inimese võimalused ei vasta keskkonna nõudmistele, siis takistab tekkinud pingeseisund kohanemist ning stress on organismi üldine vastus tekkinud olukorrale. Stress on hea niikaua, kuni inimene tunnetab, et tal on argielus kohustusi, mida ta peab täitma, kuid mis ei ohusta tema elukvaliteeti ega tervist. Kui erinevate stressorite mõju on püsiv, siis organismi vastupanuvõime kaob (Krohne, 2002) (nt pikaajalised halvad suhted tööl ja lähisuhetes, halvad elu- ja olmetingimused, rollikonfliktid või liiga suured ootused argielus). Uurimuses osalenud naise stressiolukordade mõistmiseks lähtun stressi kulgemise etapiviisilisest käsitlusest.

Krohne (2002) nendib, tuginedes varasematele uuringutele, et stressi kulgemises võib eristada erinevaid etappe:

1. võitle ja põgene (häire ning kohanemine stressoriga): stressoriga kokkupuude, kus inimene kogeb sellega toimetuleku võimetust; lahenduse leidmisel saab ta stressiga hakkama;
2. vastupanu: organism püüab stressori(te) kestva mõjuga kohaneda, vastupanuvõime suurenedes ühele stressorile väheneb samal ajal ka teise mõju;
3. kurnatus (keha väsib pikaajalise stressi mõjul): organismi vastupanu ei ole enam võimalik, tekivad organismi üldisele kurnatusele omased sümptomid, mis ohustavad tervist (unehäired, südame- ja veresoonkonnahaigused, maohaavad, psüühikahäired (nt ennastkahjustav käitumine, depressioon).

Kriisi kulgemise erinevate etappide läbimine sõltub kriisiga toimetulemise mehhanismidest. Arvestades, et kõnealusel bakalaureusetöös uuriti ka seda, mida intervjueritav oma elus kogunud kriisidest rääkis, võeti nende analüüsimisel aluseks Eriksoni (1968) psühhosotsiaalne arenguteooria. See käsitleb inimese isiksuse arengut lapsepõlvest vanaduseni, mille käigus lahendatakse kriise.

Teooria kohaselt kogeb inimene vastuolu oma oskuste ja keskkonna nõudmiste vahel. Lähtutakse arusaamast, et inimese arengut mõjutab peale bioloogiliste ja keskkonnategurite olulisel määral ka inimene ise (Selg, 2005). Vähem oluline inimese elutee kulgemisel ei ole ka kultuurilise konteksti ja ühiskonna roll.

1.5. Minapilt ja identiteet

Minapilt on vajalik selleks, et konstueerida end ühiskonnas ja anda oma kogemustele tähendus. Ameerika sotsioloogi George Herbert Meadi sõnul omandatakse „mina“ aja jooksul teistega suhtlemise kaudu. Seejuures on oluline dialoogi olemasolu instinktiivsete impulsside ja sotsiaalsete ootuste vahel (Bauman ja May, 2004: 32; Ritzer ja Smart, 2006: 92). Mead jaotab „mina“ kaheks: personaalne ja sotsiaalne. Inimene õpib end tundma sümboolse kommunikatsiooni käigus keele vahendusel (Bauman ja May, 2004).

Saksa sotsioloog Niklas Luhmann kirjeldab eneseidentiteedi seost armastusega, mille järgi on inimesel vajadus olla armastatud ja armastada. Esimene neist tähendab ennekõike seda, et inimene kohtleb oma partnerit kui ainulaadset indiviidi, kellel on õigus teha valikuid ja

otsustada oma äranägemise järgi. Samuti tähendab olla armastatud partneri mõistmist, mis omakorda viib minapildi kehtivaks tunnistamiseni (Bauman ja May, 2004).

Kuigi võib arvata, et agressiivsus on midagi inimesele loomuomast, siis Baumani ja May (2004) sõnul ei ole tõendeid selle kohta, et inimesed on loomult agressiivsed, vaid pigem on agressioon kalkuse ja viha väljendus (sotsiaalsed hoiakud, mitte geneetiline eelsoodumus). Sotsialiseerimist mõistavad Bauman ja May (2004) kui „minade“ kujunemise protsessi, mille käigus muudetakse inimesed sellisteks, et nad sobituksid ühiskonda ja oleksid võimelised oma tegude eest vastutama. Selline protsess ei ole lühiajaline, vaid kestab kogu elu vältel. Inimese valikuid selle protsessi käigus mõjutavad varem toimunud sündmused, mis võivad olla nii soodsad kui ka ebasoodsad. Selle tagajärjel kujunevad isiklikud ja sotsiaalsed identiteedid. Siinkohal on suur tähtsus ka domineerivate referentsrühmade mõjul: iga päev mõju avaldavad lähedased suhted ja kauged suhted (nt iidolid või parasjagu populaarne mood).

Erving Goffmann (1990), üks minapilditeooria tuntumaid kirjeldajaid, käsitleb minapildi kujunemist sotsialiseerumise pinnalt. Tema sõnul vahetavad inimesed esmakordsel kohtumisel üksteise kohta teavet ja kujundavad selle järgi vastastikuseid arusaamu. Indiviid üritab tundmatu rühmaga kohtudes neid jälgida, võtta neist eeskujuga ja käituda selle alusel. Ühtlasi moodustab seesama rühm ka publiku, kellele ta iseennast „etendab“. Indiviidi eesmärk on jätta endast võimalikult hea mulje (Goffman, 1990). Näiteks esitletakse end tööintervjuul nii, nagu amet nõuab. Oluline on see, kas kandidaat on ennast esitlenud piisavalt konkurentsivõimelisena. Teine, kellel puudub hea näitlemisoskus, kuid kel on tegelikkuses olemas erialased teadmised, võib osutada ebasobivaks kandidaadiks. Nii võibki elu käsitleda kui suure teatrilavana, kus esitatakse eri rolle mitmesuguste stsenaariumite järgi. Goffmann (1990) leiab, et heaks näitlejaks saadakse aja jooksul omandatud teadmiste, saadud kogemuste ja treeningu ning omavahelise koostöö tulemusena.

Elu ise kirjutab ette rollid, millest paljusid tuleb täita ootamatult. Improvisatsioon aga ei tarvitse olla rolliootustega vastavuses ega sobida konteksti. Kui stsenaarium näeb ette hoolivust oma lähedastest ning partneritevahelist armastust intiimsuhtes, siis vägivaldne käitumine kui improvisatsioon on stsenaariumiga vastuolus. Goffman (1990) arvab, et rollide omandamine sõltub seejuures oskustest ja psühholoogilisest võimekusest.

Minapilti kujundab ka eksternaliseerimine, mis tähendab seda, et inimest sunnitakse oma probleemi omaks võtma. Selle tagajärjel kinnistub tema rõhutatud identiteet ning

probleemile ei leita lahendust. Sellegipoolest on igal inimesel rohkem kui üks positiivne elutee ning ta võib valida mitme narratiivi ja identiteedi vahel (Selg, 2015).

1.6. Stigma

Erving Goffmanni (1963: 142) sõnul näeb sotsiaalne kord ette teatud käitumisnorme. Kui kalduda neist normidest kõrvale, siis võib sellega kaasneda sildistamine ja stigma. Selg (2015) on oma loengus stigmat määratlenud kui isiku või rühma hukkamõistmist või häbistamist tavapärastest erinevate omaduste või toimimisviiside pärast. Siinkohal on tähtis keelekasutus, millele on rõhunud nii Goffmann kui ka postmodernsed feministid. Keelekasutus ja terminoloogia võib muuta inimese abituks ja takistada positiivse muutuse saavutamist. Negatiivse keelekasutuse tagajärjel võib inimene omaks võtta spetsialisti hinnangu (nt toimetulematu, probleemne, saamatu, rumal, ei saa aru, põikpäine, allumatu jne). Sotsiaaltöötaja võib eeldada, et inimesel on teatud probleem. Selline eelarvamus sildistab ja häbistab inimest ning asetab sotsiaaltöötaja temast kõrgemale positsioonile (mul ei ole probleemi, aga teil on, sest te tulite minu juurde). Probleem omandab olulisema tähtsuse kui abisaamine ning takistab uuele mõistmisele jõudmist ja elukvaliteedi muutmist. Selle tagajärjel koheldakse inimest probleemi, mitte aga isiksusena (Selg, 2015).

1.7. Statistika ja vägivallauuringud

Eestis lähisuhtevägivalda käsitlevates uuringutes on peamiselt keskendutud pere ja paarisuhte vägivallale.

Kuritegevuse statistika (Ahven jt, 2016) andmetel on perevägivallakuritegude arv aasta – aastalt kasvanud. Alates 2011.aastast kuni 2015. aastani oli registreeritud perevägivallakuritegusid 55% rohkem. Naised satuvad sagedamini pereliikme ja praeguse partneri vaimse, füüsilise või seksuaalse vägivalla ohvriks. Ligi 75% perevägivallajuhtumitest on seotud praeguste või endiste elukaaslaste või abikaasadega. 88% perevägivallajuhtudest olid vägivallatsejad mehed. Naised olid ohvrid 82% juhtudest ja 16% perevägivallajuhtudest olid ohvriteks mehed. Ligi neljandike juhtude puhul olid kannatajateks või perevägivalla pealtnägijateks lapsed.

Naiste varjupaikade statistika (2016) järgi oli majutus- ja nõustamisvajadusega pöördujaid 2016. aastal 1990 naist ja nendega koos 1506 alaealist last.

Lees jt (2016) andmetel registreeriti 2014.aastal 7044 isikutevastast kuritegu. Kui 2011. aastal registreeriti Eestis 1939 perevägivaldakuuritegu, siis 2015. aastal 2997 juhtumit. Kõik juhtumid ei jõu aruannetesse, mistõttu puudub ülevaade lähisuhtevägivalla tegelikust ulatusest ning ohvrite arvust.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Agentuuri uuringu (FRA, 2014) andmetel oli 53% Eesti naistest kogenud 15. eluaastast alates vähemalt üht seksuaalse ahistamise olukorda. Eesti naiste terviseuuringu (2014) andmetel oli 10,7% kogenud seksuaalset ahistamist enne 18. eluaastat (Lippus jt, 2015). Projekti GVEI (*Gender Violence Effects Indicators*) raames uuritud vägivalla mõjust naisele selgus, et ahistamist töökohal juhtub sageli (Soo ja Laas, 2009: 18).

Ka mehed on vägivalda kogenud: Eesti meeste uuring (2014) näitas, et 2% meestest on lapsena ja 1,3% täiskasvanuna kogenud seksuaalset ahistamist. Seda on siiski naistest tunduvalt vähem.

BIDENSi (2010) kuue Euroopa riigi (Belgia, Island, Taani, Eesti, Norra, Rootsi) rasedate uuringu andmetel oli Eesti vägivalla levimus uuringus osalenud riikide hulgas kõrgeim (45%). Varasema uuringu „Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis“ (Kase ja Pettai, 2006) andmetel olid pooled vägivalla all kannatanud naistest teinud aborti, 42% ei soovinud enam lapsi saada, 85–90% äsjasünnitanutest olid olnud pinge- või stressiseisundis, üle poolte kannatasid depressiooni all või olid olnud masenduses, iga neljas oli soovinud põgeneda või vabaneda vägivaldsest suhtest. Uuringu „Naiste tugikeskuste klientide arvamused saadud abist“ (Soo, 2015) põhjal selgus, et teenuste osutamisega olid abivajajad väga rahul. Oluliseks peeti kompleksteenuste osutamist kohapeal, töötajatega usaldussuhete kujunemist ja spetsialistide siirast huvi edasisest elust tagasiside saamisel. Uuringu põhjal selgus aga abivajajate vähene informeeritus ja sellest tulenev eelarvamuslik suhtumine tugikeskustesse, kuid samas tunti puudust sedalaadi teenustest. Klientide sõnul ei soovi nad teiste spetsialistide poole pöörduda, sest nad ei näita üles piisavalt hoolivust ega pädevust vägivallaohvritega töötamisel. Samuti ei taha kliendid võõrastele inimestele oma valusatest kogemustest üha uuesti rääkida.

1.8. Probleemiseade

Vägivallateod on keerulised ning neis osalejate probleemid on sageli ulatuslikumad kui pelgalt teo toimepanija ja ohvri vaheliste halbade suhete tagajärg. Statistilistele kvantitatiivsetele andmetele tuginedes on võimalik saada ülevaateid trendidest, kuid mitte ohvrite isiklikest kannatustest ja vajadustest. Sotsiaalteaduslikes uuringutes on oluline

koguda ka inimeste lugusid. Narratiivide uurimine võimaldab analüüsida isiklikke kogemusi ja saada neist uusi teadmisi. Et osutada vägivaldsetes suhetes osalejatele vajalikku abi, on esmatähtis mõista vägivalla fenomeni üksikisiku tasandil. Püüdlused vastandada ohvreid ja leida põhjendusi selle kohta, kellel lasub suurem süü ja vastutus tagajärgede eest, tekitab omakorda lõhesid, on sildistava mõjuga ega soosi ühiskonna sidusust. Soovitud muutus toimub siis, kui jõutakse ühisele arusaamisele vägivaldse käitumise mõjust üksikisikule ja ühiskonnale tervikuna ning mõistetakse selle pikemaajalisi mõjusid, lähtudes ühiskonna säilimise perspektiivist. Kõigi vägivallaga seotud osaliste arutelusse kaasamine võimaldaks tegelda probleemiga sügavuti ja aitaks koos otsida sobivaid lahendusi.

Varasematest uuringutest saadud teabele tuginedes teame rohkem vägivalla leviku kohta Eestis, mis annab alust väita, et vägivald on tõsine sotsiaalne probleem. Samuti on paljude ekspertide arvamus vägivallaaktide toimumise põhjustest ja osalejatest ning vägivalla mõjudest inimese tervisele ja argielule. Vähem on ohvritelt ja vägivallatsejatelt saadud teavet selle kohta, missugust abi nad ise vajavad ja soovivad. Seetõttu oleks vaja rohkem uurida vägivallas osalejate isiklike kogemusi. Payne (2014: 245) peab sotsiaaltöö üheks osaks tööd narratiividega, et leida murdepunkte, mis muudavad inimeste identiteete. Sfard ja Prusak (2005: 14–22) peavad oluliseks koguda inimeste lugusid, et näha kogemuste mitmekesisust ja tähenduste seaduspärasusi. Atkinson (2011: 40–53) arvab, et „mida rohkem me inimeste lugudele kaasa elame, seda lähedasemaks me saame“. Iga inimene on unikaalne ja ühiskonnaliikmena väärtuslik ega tohiks kannatada mis tahes vägivalla tõttu.

Töö eesmärk on mõista vägivalla kogemusi noore naise elus asetleidnud vägivaldsetes suhetes. Lähisuhtevägivalla pikaajalise kogemise ja selle mõjude mõistmiseks ühe naise loo näitel püstitati järgmised uurimisküsimused:

- 1) mida räägib uurimuses osaleja vägivalla kogemisest lähisuhetes?
- 2) mida räägib intervjuus osaleja abi otsimisest ja abistamise kogemustest?

See uurimus võib aidata paremini mõista lähisuhte vägivalla tagajärgi, nende mõju ohvri eluilmale ning julgustada ka teisi ohvreid oma läbielatust rääkima, et aidata kaasa soovitud abi tõhusamale rakendamisele.

2. METOODIKA

Järgmisena kirjeldan töö kirjutamisel kasutatud meetodeid. Peatükk jaguneb kuueks alapeatükiks.

2.1. Metoodiline lähenemisviis

Kvalitatiivse uurimismeetodi valik tulenes teoreetilistest lähtekohtadest ja töö eesmärgist ning oli uurimisküsimustele vastuste saamiseks sobivaim. Meetod võimaldab mõista ja tõlgendada loo jutustaja kogemusi vägivaldsetes suhetes ning analüüsida tema argielu mõjutanud sündmusi. Kvalitatiivse uurimistöö käigus kirjeldatakse ja seletatakse sotsiaalset tegelikkust individuaalsete tõlgenduste kaudu (Johnson ja Cristensen, 2012, Õunapuu, 2014 kaudu) ning püütakse mõista osaleja maailmavaadet (Laherand, 2010).

2.2. Andmekogumismeetod

Susan E. Chase'i (2005: 652) järgi on narratiiv kas suuline või kirjalik, intervjuu või loomulikult toimuv vestlus, mis võib olla: 1) lühike temaatiline lugu kindla sündmuse kohta (nt kohtumine arsti, sõbra või ülemusega); 2) pikk lugu mingi tähtsa osa kohta inimese elust (nt kool, töö, abielu, lahutus, sünnitamine, haigus) või 3) lugu sünnist kuni praeguse hetkeni.

Selle töö analüüsi andmeteks on jutustatud lugu „sünnist kuni praeguse hetkeni“. Andmekogumismeetodina eelistasin intervjuud, et jutustaja saaks vabalt valida aega, kohta ja intervjuu pikkust ning teha talle olulistes lugudes valikuid. Järgisin Hermannit (1995: 182, Flick, 2009: 178 kaudu) soovitusi andmete kogumisel: intervjuu alguses esitasin generatiivse küsimuse, kus palusin naisel jutustada oma lugu, mille käigus ma vahele ei seganud. Intervjuu ajal olin aktiivne kuulaja. Julgustasin jutustajat ja andsin märku sellest, et huvitun kõigest, mida jutustaja peab oluliseks rääkida. Atkinsoni (2011: 40–53) järgi on intervjuus olulisim saada võimalikult palju teavet uuritava teema kohta. Andmete kogumisel ei olnud eesmärk saada vastuseid esitatud küsimustele, vaid jätta võimalus uuringus osalejale rääkida oma lugu talle sobival viisil. Samuti kasutasin uurimuses Jevchelovictchi ja Baueri (2000: 6) juhiseid, st intervjuu ajal märkmete tegemist, et esitada intervjuu lõpus täpsustavaid küsimusi. Vastuseid kasutasin hiljem koos transkriptsiooniga analüüsis.

2.3. Uurimuse eetiline aspekt

Kogutud andmete arutlevas analüüsis ei kasutata isikute, elukohtade, institutsioonide ega spetsialistide nimesid. Välja on jäetud ka väga isiklikud detailsed olukordade kirjeldused, mille alusel on võimalik eespool kirjeldatud ära tunda ning seetõttu lähtun tulemuste esitamisel hoolivuse eetikast. Analüüsitud on narratiivide jutustajale tähenduslikke, tema enda kogemustele tuginevaid ja tema jaoks olulisi elumuutvaid lugusid. Kogutud andmeid kasutatakse ainult selles töös.

2.4. Uurimuse käik

Töös analüüsisin noore naise ligi 15aastast eluperioodi, mille jooksul koges uurimuses osaleja vägivalda. 2017. aasta veebruaris salvestatud elukaare sündmusi kokkuvõtva pikema intervjuu transkribeerisin. Samuti keskendusin jutustaja enda tõlgendusviisidele, mis väljendusid jutustuses kõige paremini, sest intervjuueeritav tegi narratiivide jutustamisel teadlikke valikuid. Andmete kogumise viimases etapis vastas jutustaja täpsustavatele küsimustele, mis on seotud vägivalda fenomeniga tema elus.

Riessman (2008: 53, 57) kirjutab, et narratiivi analüüsil on oluline pöörata esmalt tähelepanu sellele, mida loo autor ütles ja alles siis keskenduda temaatilisele analüüsile. Transkribeeritud teksti korduval lugemisel keskendusin öeldu kontekstile. Seejärel käsitlesin öeldut teemade kaupa. Selleks korrastasin ja järjestasin episoodid kronoloogilisse järjekorda. Jutustatud lugude eheduse säilitamiseks kasutasin analüüsis loo autori teksti muutmata kujul. Intervjuueeritava elus toimunud kriise käsitlevasse peatükki koondasin eri eluetappidel jutustaja arvates talle enim mõju avaldanud suhete kirjeldused. Teistes peatükkides käsitlesin teemasid kronoloogilises järjekorras.

2.5. Andmeanalüüsimeetod

Greswelli (2014: 239) järgi on „narratiivne uurimisviis kvalitatiivne meetod, mida kasutab uurija inimeste individuaalsete elude uurimisel ja palub ühel või mitmel inimesel jutustada lugusid oma elust. Selle loo jutustab uurija tihti ümber narratiivseks kronoloogiaks“. Patton (2015: 128–132) peab narratiivse uurimisviisi keskmeks lugu, millel on iseloomulik tähendusiloov struktuur: algus, kulg ja lõpp.

Analüüsi aluseks olevad andmed koosnevad intervjuueeritava erinevatest senise elu jooksul asetleidnud subjektiivsetest lugudest, mille analüüsimiseks oli sobivaim narratiivne

analüüs. Arutleva analüüsi osas kasutasin teemadest lähtuvalt intervjuu tekste ning sidusin need teoreetiliste lähtekohtade ja teemakohase kirjandusega.

2.6. Uuriija refleksiivsus

Narratiivi uurimisel ja tõlgendamisel olen teadlik oma subjektiivsusest, sest ei ole ühtainsat neutraalset keelt, millega neid kirjeldada. Ühte lugu võib jutustada ja tõlgendada mitmeti. Olles ise osa uuritavast maailmast, mõjutan seda ka ise. Minu eesmärk oli aru saada sellest, kuidas seletas ja mõistis lugude autor oma argielu ning saada teadmisi tema elus toimunud sündmustest narratiivide analüüsimise kaudu.

Olin oma elust jutustanud naisega kohtunud mitmel korral ligi 10 aasta jooksul. Teadsin teda kui rõõmsameelset ja alati väga abivalmis ning hoolivat inimest. Oma elust rääkides mainis ta vahel justkui möödaminnes, et on olnud mõned rasked olukorrad, aga kellel neid ei oleks. Eelmise aasta alguses, kui olin välja valinud oma lõputöö teema, kohtusin selle naisega jälle. Meie vestlused muutusid avatumaks ja jutustatud lugudest koorus välja tema senine elukäik, milles väljendus inimlik traagika. Alles siis sain aru, et olin teda teadnud, aga mitte tundnud. Kui rääkisin oma soovist teha temaga oma lõputööks intervjuu, siis ei saanud ma nõusolekut kohe, aga ta lubas järele mõelda. Mõne aja möödudes oli naine püüdnud oma lugu paberile kirja panna, aga siis loobus. Ütles, et ei suutnud seda üksinduses teha, et kuidagi halb oli kõike jälle meenutada. Leppisime kohtumise aja kokku mitu korda, kuid ta ei tulnud. Naine ütles, et oli selleks päevaks küll valmistunud, kuid kahtles ikka, kas tasub kõigest tagantjäreli rääkida, sest elab nüüd teistsugust elu. Oma elust jutustama julgustas tema sõnul asjaolu, et üha rohkem on hakatud vägivalla teemal avalikult rääkima ja ta loodab, et ka tema loos võib kellelegi midagi kasulikku olla.

Päev, mil ta otsustas tulla intervjuud andma, oli emotsionaalselt väga raske. See, millest naine avameelselt ja üksikasjalikult rääkis, oli hoopis midagi muud, kui eelnevad lood, mida ta pehmendavalt „olukordadeks“ nimetas. Kõige vastakamaid tundeid tekitas minus olukord, kus intervjuueeritav rääkis stoilise rahuga oma läbielamistest ja kannatustest endavastastes vägivallaaktides. Ta ütles, et suudab oma elust rääkida vaid sellepärast, et see, kellest ta räägib, on „see teine mina“, keda enam pole. Üks on teadmine, et niisugused asjad toimuvad ja teine kuulda kõike ohvrilt endalt. Lapseootel naise vastu toimepandud rasked füüsilise vägivalla teod ja abitud olukorrad koos beebiga olid traumeerivad.

Meie kohtumine toimus koduses hubases õhkkonnas. Kuna tema soov oli oma lugu korruga ära rääkida, siis jutustamise ajal ma vahele ei seganud. Intervjueeritav sai rääkida kõigest, mis oli tema jaoks tähtis ja nii kaua, kui ta selleks aega vajas. Täpsustavad küsimused esitasin pärast loo jutustamist. Naine küsis, kas räägitu on ikka oluline ja nentis, et kõike nii hästi enam ei mäleta ka. Julgustasin teda, öeldes, et see on tema lugu just sellisena nagu tema seda räägib ja oluliseks peab ning kõik see pakub mulle huvi.

Varasemate lugude jutustamisel tegi naine valikuid, rääkides mõningaid episoode oma elust. Uurimuses kasutasin viimast ülevaatlikku salvestust ja vastuseid täpsustavatele küsimustele, mis avasid tema elus asetleidnud sündmuste sisu põhjalikumalt. Kuigi lugu oli kurb ja kohati traumeeriv, siis liigne emotsionaalsus andmete kogumist ei mõjutanud.

3. ARUTLEV ANALÜÜS

Peatükis arutatud teemad sidusin teooriapeatükis käsitletud teoreetiliste lähenemisviiside ja teemakohase kirjandusega. Intervjuus kasutatud tsitaadid on kursiivkirjas, töö autori märkused on nurksulgudes, väljajaetud tekst on märgitud /.../ ja intervjuueeritava nimi on töös Margret.

3.1. Lapsepõlv ja kooliiga

Margreti lapsepõlv möödus maakohas, mistõttu tal mängukaaslasi eriti ei olnud. Ta oli üksiklaps ja oma isaga kohtus alles 4aastaselt. Isal oli olnud pere ka enne tema ellu tulekut. Sellest ajast meenus talle:

Emä ütles, et see on isa, saage tuttavaks. Vist mingi asja või alimentide pärast oli vangis, ma ka täpselt ei tea. Elasime emaga korteris, kui emä tutvustas isaga. Ma harjusin pikapeale ära ja elasime koos siis perena.

Sotsiaalkonstruksionistlik vaade käsitleb perekonda kui sotsiaalselt konstrueeritud objekti, kuhu traditsioonilise peremudeli järgi kuuluvad emä, isa ja laps(ed) (Gubrium ja Holstein, 1990). Oma elust jutustanud naine pidas ideaalseks perekonnaks just niisugust kooseluvormi. Isa ei kuulunud perekonda kohe peale tema sündimist, mistõttu tuli tal uue olukorraga kohaneda.

Edasi jutustas ta, et nullklass ja algkooli esimesed aastad möödusid maal. Lapsepõlve mängukaaslaseks oli onupoeg, kellega koostegemisi meenutas naine kui põnevaid seiklusi. Endale lähedastest inimestest nimetas Margret veel emä venda, vanaema ja tema õde. Tore oli, et koduaias kasvatati aedvilja, mõnikord sai isa ja onupojaga koos kalal käia, kuid talle ei meenu, et oleks olnud muid ühistegemisi.

Järgnevatel kooliaastatel elas tütarlaps koos emaga üürikorteris. Emä leidis linnas tööd, mistõttu tuli ka Margretil kooli vahetada. Sellest eluperioodist jutustas naine:

Hiljem oli elumuutus /.../ emä kolis linna, elasime emaga kahekesi. /.../ Vanaema ja vanatädi surid järjest ära ja maakodu jäi tühjaks. Isa jäi siis sinna elama. Emä käis ikka maal. /.../ Suuremana jäin üksi linna elama ja suviti olin maal, alguses.

Peale põhikooli lõpetamist tuli Margreti ellu keerulisem aeg. Ta oli oma kooliga harjunud ja soovis õpinguid jätkata sama kooli gümnaasiumiastmes, mis aga struktuuriliste takistuste tõttu ei olnud võimalik. Ka Gergen (2009: 48) tõdeb, rääkides Foucault võimukäsitlest, et teadmiste kontrolliv võim institutsioonides omab justkui põhjendatud

õigust klassifitseerida inimesi andekateks ja vähemandekateks. Tütarlaps arvas, et ta ei ole sama andekas kui temast mahajäänud klassikaaslased:

Tuli teha eluvalikuid, kuna hinded olid kehvemad, no head ikka, aga mitte nii perfektsed, et mind oleks sinna [kooli] jäetud. Mul ei olnud piisavalt /.../ andeid, et oleks sinna saanud jääda. /.../ Mitte südame järgi läksin siis kutsekooli /.../.

Põhikooli lõpetanud, ei olnud noorel tütarlapsel võimalik haridusteed jätkata samas koolis. Baumani ja May (2004) sõnul ei taga valikuvabadus iseenesest veel tegutsemisvabadust. Ühelt poolt on justkui tagatud hariduse omandamine, teisalt aga ei saa seda võimalust institutsionaalse võimu tõttu ära kasutada. Noore inimese mina kujunemisel oli annetel põhinev selekteerimine üks madala enesehinnangu tekkimise põhjustest, mida võimendas veelgi kutsekoolis saadud negatiivne kogemus:

Raske on öelda, aga jätsin kooli pooleli. Sattusin masenduse alla. Ma ei sündinud päris tervena. Eks ma suurendasin ise rohkem seda, tundsin alaväärsemana. Ei julgenud oma unistusi minna täitma, et ei ole teistega võrdne, oma füüsilise eripära pärast ei kõlba. /.../. Jäin koju.

Sotsiaalkonstruksionistide arvamustele tuginedes saab väita, et inimesed konstrueerivad end ise (Lock ja Strong, 2010). Teistega võrreldes sai tütarlaps teadlikuks oma füüsilisest võimekusest, mis mõjutab „mina“ kujunemist. Enesestigma võimendas veelgi tema arusaama alaväärseks olemisest. Livingston ja Boyd (2010: 2150–2161) kinnitavad enesestigma seost madala enesehinnanguga ja vähenenud lootusetunde võimendumisega, mis mõjutavad negatiivselt elukvaliteeti. Nüüd tagasivaatavalt tõdes Margret, et suhtub kooliajal tehtud otsustesse teisiti. Ta oli arvamusel, et füüsiline erinevus oli mitteoluline ja seetõttu poleks pidanud kooli pooleli jätma. Üksi elamine ja koolikaaslastest eemaldumine süvendas hüljatust ja mõjutas mina kujunemist. Iseseisva elu alustamisel puudus Margretil toetav lähivõrgustik ja suhted oluliste lähedastega olid komplitseeritud. Kogetud vastuolu oma oskuste, füüsilise võimekuse ja keskkonna nõudmiste vahel raskendas tekkinud olukorraga toime tulemist. See viis noore tütarlapse kriisini, mida ta ei osanud muul viisil lahendada, kui teistest eraldumise ja õpingute lõpetamisega. Ameerika sotsioloogi George Herbert Meadi (Bauman ja May, 2004 kaudu)) sõnul omandatakse „mina“ aja jooksul teistega suhtlemise kaudu. Võttes omaks ja uskudes ainult negatiivseid hoiakuid enda kohta, tundis Margret end alaväärse ja läbikukkununa.

3.2. Esimesed töökogemused ja suhted töökaaslastega

Koolist äratulemise ja esimese töökoha leidmise vahelist aega kirjeldas Margret väga üksildase ja raske perioodina:

Emma jäi pensionile ja maale elama. Jäin üksi. Raske oli, aga elu õpetas hakkamasaamist. Noh, niivõrd kuivõrd siiski. Emma aitas algul rahaliselt, materiaalselt, natuke toetas mind siis ka ja. Enne töötas mitme kohaga /.../. Hiljem läksin tööle. Väga raske oli, öised vahetused, füüsiline ja olin väga kurnatud.

Varasema töökogemusega ja haridustee katkestanud noorel oli raske leida meelepärast ja sobivat tööd. Majandusliku kitsikuse tõttu tuli Margretil pakutud töökoht vastu võtta. Suhted töökaaslastega olid head ja see aitas kohanemisele kaasa.

Mõne aja möödudes sai ta uue tööpakkumise. Tema sõnul oli sobivat tööd lihtsam leida tuttavate kaudu, kui töbörsil konkureerides, kus võis töötamine venida oodatust pikemaks. Bauman ja May (2004) peavad valikuvõimalustes oluliseks materiaalseid tegureid ja olukorra kasinust. Tütarlaps arvas, et tema olukorras ta niikuinii midagi sobivamat kohe ei leia ja oli pakkumise üle rõõmus. Kuigi kutsekool jäi pooleli (viimane kursus oli käsil), sai Margret tööd õpitud erialal, kus töökaaslasteks paari meeskolleegi kõrval olid naised. Uuel töökohal sujus algul kõik kenasti. Sellesse aega jääb noore naise esimene armumise kogemus:

Siis mingi aeg pakuti /.../ tuttava kaudu firmasse tööle. /.../ Noh nii läks siis, et armusin töökaaslasesse. Ise olin naiivne veel. Intiimsuhteid ei olnud enne. Temal oli varem /.../. Ma veel kirjutasin talle armastusekirja ka [muigab irooniliselt ja ohkab] /.../.Töötasin ju alluvuses, tema firmas, see oli ise omanik ka.

Suhete algfaasis oli naine väga tänulik, et sai uue ja parema töökoha, mistõttu hoiti ka isiklikke suhteid kolleegide eest varjul. Suhte kulgemist kirjeldas Margret kui pettumuste ja alanduste rada:

Minu üle lihtsalt naerdi seal, nende arvates oli väga naljakas, mis muidugi mulle naljakas ei olnud. Mina sain haiget. Uskusin teda [meesülemust], aga nemad seal ainult naersid minu üle.

Vägivald töökohal hõlmab nii vaimset, füüsilist kui ka psühholoogilist vägivalda, sealhulgas ignoreerimist, laimamist, mõisturääkimist, kiusamist, verbaalset vägivalda (Chappell ja Di Martino, 1999; Fleming ja Harvey, 2002). Enamik neist vägivallajuhtumitest jääb käsitlemata, sest ohvrid kas ei soovi rääkida, ei tea, kuhu pöörduda või puuduvad teadmised sellest, missugused teod kvalifitseeruvad töövägivallaks. Verbaalset ja

psühholoogilist vägivalda peetakse pigem tavapäraseks nähtuseks, mis kuulub igasse kollektiivi. Intervjuust selgus, et töövägivalda fenomenile sarnaselt käitus ka Margret. Naine ei rääkinud oma vägivalda kogemustest ega pöördunud tekkinud olukordadele lahenduste saamiseks kellegi poole.

Postmodernsed feministid tõdevad, et ka naised on vägivaldsed, kasutades erinevaid tegutsemisviise (Damant jt, 2008). Naised kasutasid psühholoogilist vägivalda, et meesjuhile meelepärane olla ja siin ei kehtinud stereotüüpne mõtteviis, et ainult mehed on naiste suhtes vägivaldsed. Foucault tõdeb samuti, et naised võivad võimukad olla, sest võim on suhteline ja dünaamiline (Evans, 2003). Kuigi asutuse meesjuht oli võimu esindaja, siis ei saa väita, et ta esindas kogu võimu, sest ka tema naistöötajad võimutsesid noore kolleegi üle. Olukorra tegi tütarlapsele veelgi haavatavamaks intiimsuhtes vastuarmastuse puudumine. Luhmani arvates on armastusel identiteedi kujunemisel oluline mõju ning see on seotud vajadusega armastada ja olla armastatud (Bauman ja May 2004). Suhted küll ebaõnnestusid, kui Margret jäi kindlaks oma moraalsetele põhimõtetele:

Tema tahtis ära kasutada, mina olin puhas ja armukese rolliga nõus ei ole ja kõik /.../ Hiljem tuli siis välja, et tal on naine ja laps, mida ta varjas muidugi /.../.

Noore inimese arengus on oluline ehtsa lähedustunde tekkimine, mis on seotud ka võimega distantseeruda. Iseseisvumine ja enesekehtestamissoov aitas tal oma õiguste eest seista ja tütarlaps ei nõustunud partneri nõudmistega. Elukogemuste puudumise tõttu ei osanud ta aga märgata partneris vägivaldsuse ohumärke nagu kahepalgelisus ja hoolimatus seksuaalsuhtes:

Algul oli ilusat ka ikka, komplimente ja kutsus autoga sõitma, koju viis ja /.../. Aga siis ükskord, kui ta jälle sõitma viis, ei osanud midagi halba oodata. Siis tekkis olukord /.../ pani auto ukseid lukku /.../ ei vägistanud /.../ sain sealt kuidagi tulema /.../.

Tekkinud olukorda mõistetakse naistevastase vägivallana, kus meespartneri seksuaalse sisuga käitumine alandas tütarlast ja tekitas talle ka psühholoogilist kahju. Oma teguviisi pidas teo toimepanija tavapäraseks käitumiseks:

Kui küsisin, et kui sa mind ei saa, et mida sa siis teed, mille peale ta vastas, et siis võtab järgmise siit /.../ temale oli see nagu tavaline, et mis siis /.../.

Patriarhaalne arusaam naise allumisest mehele on enimlevinud seksuaalse vägivalda põhjus. Arvestades, et naised töötavad sagedamini alluvatel kohtadel, siis esineb ka seksuaalset vägivalda rohkem mehe üleoleva ja seksistliku hoiakuga asutuses (Matchen ja DeSouza, 2000; Pina jt, 2009, Soo ja Laas, 2009 kaudu). Oluliselt vähem pööratakse tähelepanu nn kergematele

vägivalla juhtumitele nagu psüühiline vägivald töökohal, mille väljakannatamist peetakse pigem normiks kui tõsist sekkumist vajavaks olukorraks. Selle tagajärgi mõistab vaid kannatanu ise. Margret arvas, et on parem töölt ära tulla, sest edasine töösuhe oli emotsionaalselt väga kurnav.

Mõni aeg hiljem otsustas ta vanasse töökohta jäänud isiklikele asjadele järele minna. Endine ülemus pakkus naist autoga ära viima, et oleks asjadega kergem koju jõuda. Poolel teel pani ta aga naise maha, lubades kohe tagasi tulla. Edasist kirjeldas naine järgmiselt:

Tema jättis mind ootama, lubas autoga tulla, aga järgi ei tulnudki /.../ Üks töökaaslane tuli autoga sinna ja ütles, et jäeti ootama või, et niisuguseid tüdrukuid ei jäeta ootama. Ütles, et viib mind ise siis ära, aga viis hoopis mujale. Seal oli siis veel üks naine ka ja... Ühesõnaga nad siis pilkaside mind, et mis mina seal veel teda [ülemust]taga ajan /.../. Ma läksin ainult oma asju ju tooma, et arvasin, et viibki mind koju ära /.../. Tuleb välja, et siis nad seal teadsid ka. Ma sain väga haiget. Vahepeal tööl ei olnud.

Varasemate uuringute põhjal selgus, et töökohal kogetud vägivalda kirjeldasid naised läbi tunnete, kuid ei osanud oma kogemusi nimetada vägivallaks (Soo, 2009). Nii sotsiaalkonstruksionistid kui postmodernsed feministid juhivad tähelepanu konteksti sobivale keelekasutusele. Endise töökaaslase seksistlik vihje „niisuguseid tüdrukuid“ oli alavääristav ja sildistav. Lisaks majanduslikule kitsikusele pidi noor inimene taluma ka emotsionaalset pinget. Kui erinevate stressorite mõju on püsiv, siis organismi vastupanuvõime kaob (Krohne, 2002). Halvad suhted tööl ja lähisuhetes, rollikonflikt ja suured ootused argielus tekitasid lisapingeid. Bonnie E. Carlson (2008: 374) kirjutab psühholoogilise vägivalla mõjust ohvrile ja väidab, et naised võivad kogeda emotsionaalset distressi ka pärast vägivaldsest suhtest lahkumist.

3.3. Perevägivalla kogemused

Järgmistes alapeatükkides käsitlen Margreti vägivaldseid paarisuhteid, mille jooksul sündis kaks last.

3.3.1. Suhted esimese lapse isaga

Järgnevat eluperioodi kirjeldas Margret kui lohutuse ja turvatunde otsimist esimese armumise hingehaavadest vabanemiseks. Nii kohtus ta tuttava mehe juures oma esimese lapse isaga, kellel oli kriminaalne minevik. Suhte algusest rääkis naine:

/.../ siis oli veel üks tuttav, kelle juures käisin, sõbrasuhe või nii. Tema juures oli siis paar tükki vangist vabanenud mehi. Ma muidugi seda enne ei teadnud, alles pärast sain teada. Kellegi kaudu võttis nood enda juurde elama. Kohtasin seal seltskonnas üht meest. Otsisin lohutust enda arvates. Sellest eelmisest mehest ja üldse kogu sellest eelmisest olukorrast ja kurbusest /.../. Hiljem selgus, et valest kohast muidugi.

Johnsoni (2008) järgi on vägivaldse suhte kujunemisel üheks ohu märgiks partneri tausta mittetundmine. Naise väitel algas suhe juhututvusest ja partneri eelnev elu polnud määrava tähtsusega. Peale seda, kui noored ja armunud otsustasid alustada kooselu, leidsid nad ka töökohad koos kohapeal elamise võimalusega. Naise arvates oli kõik hästi:

Peagi selgus, et olen lapseootel. Oli hea meel ikkagi. Midagi halba ka ei osanud arvata.

Sellest suhtest rääkis Margret, kui õnneliku algusega loost, millest sai tema elu kõige masendavam ja kurvem lõpp, mida ta ealeski poleks osanud ette näha. Noorte töö- ja elukoht oli maakohas erafirmas. Peagi hakkasid nende elu varjutama ebameeldivad intsidendid, mida naine kirjeldas nii:

Selle mehega oli nii, et alkohol lõi kiilu meie vahele. Et peremees oli vägivaldne oma naise vastu. Minu see mees ei läinud teda kaitsma. Mõtlesin, et mis mees see selline on niisugune, et ei lähe naisele appi, ei astu välja.

Selle episoodi jutustamisel ärritus Margret ja kordas fraasi: „mis mees see niisugune on, et ei lähe naisele appi?!“. Tema arvates oli igati normaalne rolliootus, et tema elukaaslane oleks pidanud nõrgemat [naist] kaitsma. Väljakujunenud hoiakute tõttu peretülidesse ei sekkuta, sest neid peetakse inimeste omavahelisteks asjadeks. Seda võis takistada ka mehe kriminaalne minevik ja peremehe – sulase suhe, kus ei tahetud tööandjaga suhteid rikkuda. Halbade olukordade sunnil ning raseduse tõttu kolisid noored naise üürikorterisse ja */.../elu läks edasi.*

Kuna mehel tööd ei olnud, siis peagi hakkas elu näitama ka pahupoolt. Selgus, et elukaaslane oli olnud varguste eest vangis ja pöördus nüüd oma endise eluviisi juurde tagasi. Ilmnesid ka teised varjulolnud asjaolud, mis mõjusid lapseootel naisele laastavalt:

Alguses ei näidanud ta midagi välja. Ega nad ei näita ju oma tõelist palet kohe, algul on ilus jutt /.../. Minu psüühikale mõjus see, et ta armastas ennast lõikuda. Pidin seda pealt vaatama. /.../ no igal pool tegi seda, tänaval kõndisime, tema muudkui lõigub ennast mingi terava asjaga. Sõprade juures külas, no purjus peaga ja siis tule vaata, mis minuga juhtus ja aita nüüd. No, et haletsege nüüd või. Siis see kiirabis olemine pidevalt, pidin ju siis temaga

kaasa minema. Ma ütlen, see oli psühhoterror kogu aeg, see pidev vere sees olemine ja kõik muu /.../.

Enesevigastamine on sõltuvuskäitumine, mis põhineb endale valu tekitamisel kehas vabaneva heaoluhormooni (endorfiini) tootmisel, mis tekitab tugeva sõltuvuse, eufooria ja seksuaalse erutuvuse suurenemise. Tahtliku enesevastase vägivalda abil püütakse tähelepanu oma tegelikelt probleemidelt kõrvale juhtida, saavutada vägivaldset kontrolli või manipuleerida (Adler ja Adler, 2008 : 633 – 634). Lapseootel naisele mõjus pidev psühholoogiline vägivald laastavalt. Vajades ise rahu ja emaks olemiseks valmistumiseks vajalikku tähelepanu, pidi ta pealt vaatama ja tegelema elukaaslase probleemidega, kes teda korduvalt ka väga ebameeldivatesse ja piinlikesse olukordadesse pani. Naisele omase hoolitsuse ja aitamissooviga talus ta elukaaslase vägivaldset käitumist, mis tekitas talle endale tõsiseid tervisehäireid:

Pinge oli, psühhoterror ja veel muud asjad /.../. Mäletan, et olin haiglas, raseduse katkemise oht oli. Süüdistasin ennast muidugi /.../.

Margret kirjeldas vägivaldseid olukordi psühhoterrorina ja ka varasematele uuringutele tuginedes saab väita, et iga neljas vägivalda ohvriks langenud naine kogeb esmast partneripoolset vägivalda alles peale rasedaks jäämist (Kase ja Pettai, 2006). Vägivalda kogunud naistel on suurem raseduse katkemise oht võrreldes vägivalda mitte kogunud naistega. Makarova (2006) väidab, et raseduse ajal tulevase ema vastu suunatud vägivald avaldab mõju lootele ja lapse tulevasele arengule. Loode tajub emaga seotud füüsilist vägivalda kui enda vastu suunatud tapmiskatset. Vägivalla ohver tunneb ennast juhtunud süüdi, tema enesehinnang langeb ja kujuneb negatiivne minapilt. Bauman ja May (2004) järgi mõjutavad varasemad soodsad ja ebasoodsad sündmused mina kujunemist oluliselt. Isiklike ja sotsiaalseid identiteete kujundavad ka igapäevased lähedased suhted, mis olid partnerite vahel muutunud üsna keerulisteks. Edasist elu kirjeldas Margret, kui suurt segadust oma tunnetes:

Suhted olid ebakindlad, kahtlased. Koos ei tahtnud enam olla. Viha tekkis, ebameeldiv tunne tema vastu./.../. Räsitud või muserdatud, katki olin ja üksinda /.../.

Vägivalda kogunud naised tunnevad sageli hirmu, on masendunud või ilmnevad depressiooni sümptomid. Tekkinud olukorrad tekitavad viha ja mõjutavad enesehinnangu langust (Soo, 2015). Hamilton (2008) kirjutab, et olukorrast tuleneva stressiga kaasnevad valu (piin) ja hirm ning keskkonna tingimused võivad sümptomeid suurendada.

3.3.2. Emaks saamise ja olemise kogemus

Esimese lapse sünnile järgnenud eluperiood oli Margreti peamiseks takistuseks oma loo jutustamisega nõustumiseks. See väga raske ja keeruline aeg noore naise elus rasis teda nii vaimselt kui füüsiliselt kõige rohkem. Tagasivaatavalt nimetas ta seda aega „üksinduseks inimeste keskel“.

Esimese lapse sünni kohta meenutas naine, et sünnitus oli kerge, aga beebiga polnud kuhugi minna. Tema üürikorteris elas lapse isa, kes naabrite sõnul oli püüdnud tema mööblit maha müüa ja kus selleks ajaks ei olnud enam ka elektrit. Endine elukaaslane kasutas elamispinda, aga korteriga seotud arveid ei tasunud. Seega kasutas mees lisaks emotsionaalsele vägivaldale ka majanduslikku vägivalda. Ema ja isaga olid samuti keerulised suhted alates sellest ajast, kui elukaaslase kriminaalsest taustast teada saadi. Naine rääkis neist suhetest järgmist:

Ei olnud kuhugi lapsega minna. Maale vanemate juurde ei julgenud minna, isa ei sallinud vangisttulnuid, mingid omad suhted. Ema ei tahtnud meiega tegemist teha: „Ise keerasid supi kokku, söö nüüd ära ka.“ Nii ütleski. Mina ei saanud abi ega tuge, kõik keerasid selja. /.../ Siis üks sõbranna võttis mind enda juurde teise tuppa. Olin rõõmus ja tahtsin ainult rahu saada ja lapsega koos olla.

Loodetud rõõm ja rahu jäid saabumata:

Siis ilmus lapse isa sinna „heade inimeste“ abiga muidugi ja hakkas mind survestama, et koos elada. Tuli siis niisuguse jutuga, et koos elada. Mina saatsin ta „puukooli“ muidugi. Sõbrannale andsin raha toiduks, aga tema jõi veini selle eest. See korter oli nagu läbisõidu hoov, mingit rahu ei olnud lapsega ja hirm oli ka kogu aeg, et mis saab. /.../ ja läksimegi tülli /.../. Siis selgus veel see ka, et mulle ja lapsele antud rahast ja toidust võttis mees suurema osa endale ja valetas, et oleme ilusti koos pere. Selline mesimagus jutt oli, no valetaja oli ka veel kõigele lisaks /.../ nad lihtsalt kasutasid mind ära koos /.../. Ma olin vahepeal söömata, näljas, noh mitte päris näljas, või noh, olin ikka jah, tühja kõhtu kannatasin ikka päris tihti jah, ikka jah enamuse ajast /.../. Kartsin hirmsasti, lapse pärast ja /.../. Lapse isa ka ahistas, noh käis pinda, et koos elada. Mina ei tahtnud, ei suutnud enam. Hirm oli ka. /.../ ja siis sain sealt kuidagi lõpuks tulema.

Johnsoni (2008) järgi kasutab paarisuhte terrori korral vägivaldne pool ohvri suhtes majanduslikku kontrolli (nt raha ja muu vara omastamine, võlgade tekitamine, elatisraha mittemaksmine jms), mis raskendab partneri iseseisvat materiaalist toimetulekut, kasutab ka

lapsega manipuleerimist. Foucault ja postmodernsed feministid väidavad, et vägivaldsed võivad olla ka naised ja nende tegevusspektrid on mitmekülgsed (Damant jt, 2008).

Järgmise elukoha leidis naine koos beebiga ühe tuttava pere juures, kellel oli vägivaldne ja alkoholiga liialdav mees. Pereema arvas, et kui võõras elab nende juure, siis on tema mees vähem vägivaldne. Oma elu sealveedetud ajast meenutas Margret:

Üks teine naine võttis meid enda juurde. Tal oli mees ja laps. See mees oli ka väga vägivaldne. Läks naisele kallale, lõi ta pikali, päris oimetuks kohe. Tahtsin lapsega välja joosta, aga ta ei lasknud meid. Ütles, et sina jääd siia ja kuhugi sa ei lähe siit /.../. Kuidagi sain välja joosta ikka ja kutsusin takso. See [taksojuht] ütles, et ei tema ei saa siin midagi teha ja kujutad ette, ta sõitis lihtsalt minema. /.../ Laps oli sees [nuttev beebi jäi korterisse mehe sülle], kartsin, et teeb lapsele midagi, ei saanud jätta teda sinna. Siis ma pidin seal olema /.../ ja kui ma sisse läksin, siis lõpuks tegi naine ka silmad lahti, lõpuks toibus ja ajas ennast püsti /.../. See [korteri omanik] ahistas meid kõiki ja midagi polnud teha. Nii suur hirm oli kogu aeg /.../.

Korteri peremees ei olnud vägivaldne mitte üksnes oma pereliikmete vastu, vaid terroriseeris ka üürnike. Tema vägivallategudes olid kannatajateks ka lapsed.

3.3.3. Abi otsimise ja saamise kogemused

Margret kirjeldas olukordi, kus esimese lapse isa tekitas talle ja emale materiaalselt kahju:

Ta varastas minu tagant ka /.../ema kingituse töökohast /.../. Hea küll, võõraste järelt, aga see oli väga halb üllatus, et omade järelt, minult varastas ka /.../.

Kontekstist lähtuvalt tõlgendas naine, et võõralt varastamine on justkui vähem halb üllatus kui omadelt varastamine ja ei leia ühest hukkamõistu. Oma vara tagasisaamiseks pöördus naine politseisse:

Tegin politseile avalduse, aga ei midagi. Politseist asja ei saanud. Sinna paika kõik jäigi. Igal juhul ei saanud ma sealt enam mingit vastust ega teadet.

Ka varasemast uuringust selgus, et ohvrid ei kogenud pöördumisel alati mõistmist vajaliku abi saamisel ja pigem süüdistati toimunus neid endid (Soo, 2015).

Eluaseme muredega pöördus naine oma tuttavate poole. Ajutistes peatuspaikades koges ta vägivalda edasi ja loodetud turvatunnet need ei pakkunud. Perevägivallast teadasaanud taksojuht pidas paremaks olukorda mitte sekkuda ja lahkus abi kutsumata.

Sünnituseel ja sellele järgnenud ajal vägivalda kogemine ning olukorda raskendav eluaseme puudumine ja ka lähedaste inimeste hukkamõist olid viinud Margreti äärmise kurnatuseni. Selle tagajärjel viibis ta mõned korrad koos lapsega haiglas. Johnsoni järgi kasvab lootusetusetunne iga järgneva vägivaldaakti tagajärjel ja vastupanuvõime langeb (Johnson, 2008, Soo, 2009: 11 kaudu).

Haiglas oleku ajast jutustas Margret loo, mille ta võttis kokku sõnaga „absurdne“. Haarates kinni igast võimalusest abi saada, oli ta nõus tegema kõike, mida keegi soovitas. Lapsel ilmnis lastekodus oleku ajal terviseprobleem ja nii sai noor ema koos lapsega haiglas olla. Ta tundis end kujunenud olukorras ja lapse ees süüdlasena ning jõuetuna:

Elukohta ei olnud, elektrit ja muud sellist. Tingimusi ei olnud vajalikke seal. Ei olnud kuhugi lapsega minna /.../. Olin muserdunud ja väsinud. Tahtsin ainult lapsega kahekesi olla, kõigest eemal /.../. Olin mõni aeg /.../ lapsega lastehaiglas /.../. Mõjutati, et välismaal on lapsel parem ja tingimused head. Lastekodust ka, et sul on raske temaga hakkama saada sellega [lapsel ilmnunud terviseprobleemiga]. Lastehaiglast öeldi, et mine hullumajja, kui hakkama ei saa. Õde või keegi, ei mäleta ka täpselt. No ma siis läksingi. Üldse tegin kõike, mida kästi. Ei tea nüüd, kas hirmust või ikka, et abi saada. Kõik oli nii segamini, et ma ei saanud endastki aru, mis see õige oli. Ju ma ikka abi otsisin.

Kaua kestnud vägivaldsed olukorrad, süvenev stress ja abitus viisid naise ohvrustumiseni. Ta võttis omaks kõik süüdistused ja oli valmis tegema kõike, mida öeldi. Margreti intervjuust ilmnis, et ta otsis tekkinud olukordades abi ja tuge. Ka Kase ja Pettai (2006) on leidnud, et vägivalda ohvrid ei saa meditsiiniastutustes alati vajalikku abi ja neid on koheldud stigmatiseerivalt kui läbikukkujaid (Kase ja Pettai, 2006: 63). Corrigan (Rafacz ja Rüschi 2009, 2011) kirjutavad enesestigmast kui tunnetatud avalikust stigmast. Ka Margret tundis end läbikukkununa, sest ta uskus, et kõik öeldu on tema kohta õige. Payne (2014: 344) tõdeb Foucault tööde põhjal, et mõistmise konstrueerivad sotsiaalsed praktikad ja keel võimaldab väga värvikalt väljendada inimeste mõtteviisi.

Spetsialistide narratiividest (Linno jt 2012: 137) selgub, et ka lastekaitsetöötajad ei varja oma süüdistavaid hoiakuid ja emotsioonidest juhitud keelekasutust. Margreti olukorda aitab selgitada Payne (2014: 245), kelle arvates on sotsiaaltöö kliendid silmitsi raske reaalsusega, mida võiks kokkuvõtlikult nimetada „isiklike raskuste komplektiks“, milles on abistamisprotsess sageli keeruline.

Sotsiaalkonstruksionistid ja postmodernsed feministid on rõhutanud konteksti sobiva keelekasutuse olulisust (Burr, 2003; Healey 2000: 40, Payne 2014: 356 kaudu). Keelel on nii ülesehitav kui lammutav võime. Pikaajaline vägivalla kogemine mõjus Margretila laastavalt. Ohvri nii vaimsed kui füüsilised jõuvarud on sageli ammendunud, mistõttu ei saa eeldada, et ta suudaks ja oskaks vastu võtta vajalikke elumuutvaid otsuseid.

Järgmisena pöördus Margret abisaamiseks psühhiaatrikliinikusse:

Läksin jah ise, et abi saada, et eluga edasi minna. Tehti teste ja siis minu tahte vastaselt tuli õde ja tegi mulle mingi süsti. Muidugi ma ei tahtnud. Keegi mulle ju midagi ei seletanud, et mis või milleks. See tekitas veel suuremat hirmu. Tundsin, et pean siit kuidagi välja saama. Et see asi ei lõpe heaga. Olin kuulnud nende süstide mõjust, et enne tekib eufooria ja siis hakatakse isiksust maha suruma. /.../. Seal oli üks suitsuruum. Kükitasin sinna maha ja palusin, et Jumal aita mind siit välja, kui sa olemas oled. Ja näe aitaski. Ütlesin, et dokument jäi maha ja nii sain minema. Ilma dokumendita sisse ei saanud võtta. Läksin bussijaama ja tahtsin maale põgeneda. Tädi oli ka siis juba minuga sinna tulnud. Temal hakkas hirm minu seisundi pärast ja kutsus kiirabi (ju see süst siis mõjus juba ka). See [kiirabi] viis tagasi haiglasse. Vist arvasid, et olen midagi tarvitanud. /.../ siis said aru, et ma pole hullumajast ära põgenenud ja lasid mind vabaks. Ma olin ju täie mõistuse juures ega tahtnud, et minu tahtvastaselt mind allutatakse. Mulle see asi ei meeldinud, minu vabast tahtest sõideti üle lihtsalt. /.../ Üks asi jääb ikka kripeldama, et mul oli sünnitusjärgne stress, kuidas nad siis sellest aru ei saanud? Ma olin nii katki. Inimesi oli ümber palju, aga ma olin nii üksik lõpuks.

Linno jt (2011: 20–21) kirjeldavad paarisuhte vägivalla enesehinnangut laastavat mõju. Vägivalla ohvri sotsiaalsed oskused on pärsitud, mistõttu ta ei suuda iseseisvalt otsustada ja arvab, et ei saa argielus hakkama. Süvenev häbi- ja süütunne võimendab ohvri üksindust ja vajaliku abi saamise võimalused vähenevad. Uuringu (Soo, 2015) tulemustest selgus, et naiste tugikeskuse klientide sõnul ei soovi nad teiste spetsialistide poole pöörduda, sest ei koge piisavalt hoolivust ega pädevust vägivallaohvritega töötamisel. Samuti ei taha kliendid võõrastele inimestele oma valusatest kogemustest üha uuesti rääkida. Vägivallaohvritega töötamiseks on vajalik vastav ettevalmistus, sest vastava kompetentsi puudumisel ei tarvitseta mõista vägivalda kogenud inimese tegelikke abivajadusi.

Payne'i (2014: 4) järgi on sotsiaaltöö sotsiaalselt konstrueeritud, mis luuakse praktikute koostöös klientidega, kaasates mitmesuguseid teoreetilisi lähtekohti. Payne (2014) peab oluliseks asjaolu, et abivajaja ise pöördub või aitab mitteformaalne abistaja teda vajaliku

teenuse juurde. Margreti sõnul pöördus ta koos emaga abi saamiseks sotsiaaltöötaja poole. Nendest kohtumistest ta eriti rääkida ei soovinud kuid väitis, et tagantjärgi ei süüdistata kedagi, aga surve oli igalt poolt suur ja ta lihtsalt murdus. Naine kirjeldas valikulisi episoodi:

.../ pind kadus jalge alt ära. Hirm tuli, et ei saa üksinda hakkama. Sugulased ka mõjutasid palju: ütlesid, et ükski on ikka raske last kasvatada ja et sa ei saa hakkama. Ma ei teadnud siis varjupaigast midagi. Hiljem emaga koos või tema viis sotsosakonda. Me käisime emaga ikka mitu korda seal, vist isegi keegi lastekaitse oli vist või ma ei tea. Keegi sealt pakkus anda laps lastekodusse. Mina ei tahtnud loobuda, hakkasin vastu. .../ No ikka mitu korda käisime koos seal. Surve oli igalt poolt nii suur, et ma siis kirjutasin oma arust ajutise loa lõpuks. Laps võeti lastekodusse, ajutiselt nagu ma aru sain. Öeldi, et ajutiselt, et saaks elu korda. Väga raske oli hingeliselt, psüühiliselt. .../ Laps võeti lastekodusse. Mulle öeldi, et ajutiselt, siis kirjutasingi alla .../. No, et ikka tingimusi ei ole vastavaid .../. Käisin aeg ajalt kohtumas [lapsega]. Käisin koos sugulasega, ükski ei julgenudki minna. Seda juhatajat ma kartsin ka .../. Olin väga katki ja omadega läbi. Häbi oli, muudkui tegin endale etteheiteid ja üldse .../. Tahtsin elu korda saada. Olin väga nõrk selleks ikka veel .../. Arvasin, et Jumal ka ei anna mulle andeks ja olen hukatuse teel. Hukkamõist oli nii suur. .../ Ma ei mõistnud ennastki – ma ei ole ju tegelikult selline. Süüdistasin ennast. Ütlen ausalt [neelatab, pikk paus, kogub end] ega ma ei salga, enesetapu mõtted olid ka peas juba .../ Ei, ega ma ei süüdistata kedagi.

Üsna tavapärane on, et vägivallaohver peab ennast kõiges ainuvastutavaks. Vägivalla mõju nii vaimsele kui füüsilisele tervisele kajastub asjaolus, et vägivaldsest suhtest pääsemine oli seotud ka ohvrite enesetapu mõtetega (Soo, 2015: 16; Kase ja Pettai, 2006: 50). Varasematele uuringutele toetudes saab väita, et õigeaegse pöördumise ja abisaamise oluliseks takistuseks oli vägivalla ohvrite vähene informeeritus ning eelarvamuslik suhtumine teenuse osutajate suhtes. Uuringust nähtub, et „Eesti lastekaitse töös on levinud praktika, et klientide eest varjatakse tegutsemise tegelikke eesmärgi“ (Linno, 2012: 155–156). Otsitakse kaudseid põhjendusi lapse eraldamiseks vanemast (nt lapsel on välismaal paremad ravitingimused, teil on lapsega ükski raske, see on ajutine olukord, saate elu korda). Fook (2002, 2012: 158 Linno kaudu) toob lastekaitsetöös esile olulised vastuolud: töö klientidega eeldab koostööd, kuid ei välistata ka ühepoolset võimukasutust otsuste tegemisel, mis välistab alternatiivide leidmise.

Peale lapsega haiglasveedetud kordi süvenes Margreti süü- ja abituse tunne veelgi. Probleemide omaksvõtt kinnistas tema rõhutatud identiteeti ja pikka aega kestnud lootusetuna tunduv olukorras ei näinud ta enam väljapääsu:

Tegin otsuse, et kui ma ei suuda teda [last] armastada või hooldada, siis on tal mujal parem. Viha lapse isa suhtes oli muidugi suur. Normaalsed ematunded olid seetõttu ka häiritud. Hirm oli. Arvasin, et ma võin siis ka lapsele viga teha, et ei osanud teda hoida. Kogemusi ju ka polnud, et hooldada last selle veaga.

Erving Goffmanni (1963: 142) sõnul näeb sotsiaalne kord ette teatud käitumisnorme, millest kõrvalekaldumisega võib kaasneda sildistamine ja stigma. Nii Goffmann kui ka postmodernsed feministid rõhutavad keelekasutuse mõju inimese abituses, mis omakorda takistab positiivse muutuse saavutamist. Negatiivse keelekasutuse tagajärjel võib inimene omaks võtta spetsialisti hinnangu (nt toimetulematu, probleemne, saamatu). Probleem omandab olulisema tähtsuse kui abisaamine, mille tagajärjel koheldakse inimest probleemi, mitte aga isiksusena (Selg, 2015).

Johnson (2009) väidab, et vägivald ei lõpe peale suhte lõppemist, sest vägivallatseja võib kasutada kontrolli saavutamiseks erinevaid taktikaid. Goffmani (1990) järgi on indiviidi eesmärk jätta endast võimalikult hea mulje ja nii võibki elu käsitleda suure teatrilavana, kus esitatakse eri rolle mitmesuguste stsenaariumite järgi. Margreti endine elukaaslane kasutas last manipuleerimiseks, püüdes teistele inimestele isa rollis endast paremat muljet jätta, kui lapse ema, kellelt laps ära võeti. Lapse endale saamisega lootis mees ka naise üle kontrolli taastada:

Hiljem olevat lastekodus ka käinud /.../. Ta ei olnud ametlikult tema isa, tal polnudki õigusi. Igatahes last ta endale ei saanud, või oli selleks ajaks juba adopteeritud, ei mäleta ja tea kõike enam nii täpselt. Hea ka, et ei mäleta, tänu Jumalale.

Suurem elumuutus leidis aset Margreti arvates siis, kui ta kohtus kristliku kogukonna liikmetega. Ka Healy (2005: 82) ja Payne (2011: 169) on arvamusel, et inimese vaimsed ressursid aitavad argielus paremini hakkama saada:

Keegi tuttav kutsus mind mingi aeg kristlaste juurde gruppi. Julgustasid ja palvetasid kõvasti seal minu eest. Lugesid piiblist kohti ka. Siis suutsin lõpuks uskuda, et sain andeks, esimest korda tundsin, et sain. Sain hingerahu tagasi, aga last enda juurde ei saanud võtta. Lapse jaoks ei olnud tingimusi, nii öeldi, ei antud last /.../. Tuli hoopis kiri, et vanemlikud õigused on ära võetud. Mind ei kutsutud kuhugi. Laps adopteeriti ja viidi välismaale. Mul ei olnud enam midagi teha. Kartsin seda lastekodu juhatajat ka, et küsida. Üldse kartsin siis juba

kõike...muudkui põgenesin enne. Kui koos [usaldusisikuga kogukonnast] tahtsin minna, et laps ära tuua [pikem paus]teda seal enam polnud [vaatab maha].

Gergen (2009: 47–48) toob välja kohtuvõimu autoriteedi otsustada, mis on õige ja mis vale. Allumine institutsionaalsele võimule kujundab harjumuspäraseid suhtemustreid, mis kandudes argiellu, avaldavad mõju valikuvabadusele. Margret ei saanud oma lapse saatuse otsustamise juures viibida ja tal ei olnud selles protsessis enam valikuvabadust, sest ta oli lapsest loobumiseks allkirja andnud (kuigi ta ise teadis, et see ei olnud tema lõplik otsus). Selg (2012: 81) toob esile domineerivate diskursuste juures asjaolu, et kohus aktsepteerib otsuste tegemisel pigem kvantitatiivseid hindamiskriteeriume kui tõlgendustel põhinevaid lapse ja vanema vahelisi emotsionaalseid suhteid. Karu (2015: 55) kirjutab lapsendamisprotsessist järgmist: „/.../ kuid on ka neid [kohtunikke], kes lähtuvad otsuse vastuvõtmisel ainult varem koostatud seadusega nõutud dokumentidest ning usaldavad [lastekaitse] spetsialistide tehtud eeltööd /.../“. Nii võibki otsuse tegemisel saada määravaks lastekaitse spetsialisti tõlgendus ja arvamus. Eesti ja Rootsi võrdlusest kirjutab ta, et viimasena mainitud riigis ei varjata asjaosaliste eest lapsendamisega seotud asjaolusid (Karu, 2015: 16). Lastekaitse spetsialistid on uuringus kirjeldanud oma igapäevatoos mõningast pinnapealsust ja esineb ka naistsüüdistavaid seisukohti (Linno, 2012). Ühiskonnas esinevad hoiakud on visad kaduma ja avaldavad mõju nii üksikisiku kui institutsionaalsel tasandil. Payne (2014) on arvamusel, et muutused on mõlemal juhul võimalikud, sest mistahes sotsiaalsele mõtlemisele on võimalik leida alternatiive.

3.3.4. Lähisuhted teise lapse isaga

Sellest suhtest lootis Margret saada tuge ja mõistmist ning alustada uut lehekülge oma elus. Ta tutvus mehega, kellel ei olnud kriminaalne minevik ja kes jättis talle hea mulje. Naine usaldas uut partnerit ja rääkis talle oma eelnenud elust kõik avameelselt ära. Ta uskus, et abitus olukorras mees (nad kohtusid haiglas) mõistab teda ja on kaastundlik ega tee talle möödunu pärast etteheiteid. Uue suhte algust mõjutas ka madal enesehinnang, mis oli varasematest suhetest saadud negatiivsete kogemuste tulemus. Seetõttu ei kiirustanud naine ka kooselu alustamisega:

Käisin teda haiglas vaatamas. /.../ Teise lapse isasse armusin mina. Kas tema ka, kes neid mehi teab, kas ta ka mind armastas, aga ta võttis mind sellisena vastu. Kes mind ikka oleks tahtnud. Talle rääkisin oma minevikust, ta teadis küll. Mõnikord purjus peaga viskas seda mulle ette ka, vihaga ütles midagi, aga muidu üldiselt mitte./.../.

Suhte arenedes koliti paari aasta pärast üürikorterisse ja naine jäi lapseootele. Varasemad negatiivsed kogemused sotsiaaltöötajatega tegid tulevase ema ettevaatlikuks ja ta otsustas suhet ning rasedust kõigi eest varjata:

Kellelegi ei rääkinud enam, et last ootan, et keegi võiks jälle kõik ära rikkuda. Hoidsin kõigi eest saladuses ja olin eemal.

Berger ja Luckmann (1971, Payne, 2014: 18 kaudu) väidavad, et inimestel on erinevad arusaamad sotsiaalsest reaalsusest ja nad tõlgendavad maailma oma kogemuste põhjal. Teenuste kasutamist takistas naise eelnevatel kogemustel põhinev usaldamatus spetsialistide vastu. Väga oluline on tulevase ema regulaarne tervisekontroll, sünnituseks valmistumine ja vajalike eluoskuste omandamine lapse eest hoolitsemiseks, milles Margret ei osalenud.

Raseduse ajal muutus mees vägivaldseks. Tihti jätkavad naised kooselu vägivaldse mehega lootuses, et peale lapse sünni kõik muutub, kuid uuringud on kinnitanud, et raseduse ajal võib vägivald hoopis võimenduda:

Sünnitus oli väga raske. Aga olin õnnelik, et sain seekord olla lapsega koos omaette. Terve esimese öö olime palatis kahekesi (esimese lapsega mulle seda võimalust ei antud, sidet ei tekkinudki siis, kahjuks küll jah). Nüüd oli kõik teisiti /.../. Tema [elukaaslane] läks tsüklisse ja oli siis vägivaldne. Kägistas näiteks mind, et ei saanudki enam hingata. Uskusin, et kui laps sünnib, siis ta muutub. Kahjuks mitte.

Füüsiline vägivald on muu hulgas löömine, peksmine, kägistamine, lüümatamine ja muul moel füüsilise valu tekitamine. Uuringud on näidanud Eestis rasedate vägivaldset suurt levimust (BIDENS, 2010) ja iga neljas sünnitanud naine soovis vägivaldsest suhtest põgeneda.

Aja möödudes muutus elukaaslane üha vägivaldsemaks ja tarvitas ka rohkesti alkoholi:

Tsüklis oli mees vägivaldne, kunagi ei teadnud, millal see jälle kordub, olin hirmul. Läksin lapsega ära. Viibisin hostelis ja varjupaigas. Kui ta kaineks sai, siis läksime tagasi. Oli kogu aeg pinget. Algul palus mees jälle vabandust kui kaineks sai. Hiljem muutus juba jutt ka enne imelikuks, kui purjus oli. Ma läksin juba enne ära kui ta agressiivseks muutus. Ei jäänud lapsega ootama.

Varasemast uuringust (Kase ja Pettai, 2006: 17) selgus, et vägivalda kasutanud mees ületab vaimse barjääri vägivaldse kasutamiseks ja on suur risk, et lähisuhte jooksul muutub vägivald üha sagedasemaks ning julmemaks. Naise elukaaslasel olid ka teiste lähedaste

inimestega keerulised ja vägivaldsed suhted, mida nähakse ohuna paarisuhte vägivaldseks muutumisel:

Oma emaga oli ka vägivaldne. Ütles, et emal on vale mees, ei sobi talle. Kasuisaga olid probleemid tal. Eks alkohol tegi seal ka oma töö /.../ Nüüdseks on mõlemad surnud. Vend ja tema pere on eemal, ei suhtle väga. Need on ju kõrgetel kohtadel /.../.

Kuid elukaaslane ei olnud üksnes alkoholi tarbinuna vägivaldne. Mõnikord tuli lapse isa töölt vihasena koju ja elas lahendamata probleemid seal välja:

Siis virutas lapse voodile jalaga, aga laps ju magas seal sees. /.../ ootasin, kui magama jäi [elukaaslane], siis läksin lapsega minema /.../.

Naiste varjupaigas nõustati, kuidas vägivaldses olukorras käituda. Tema sõnul sai ta sealt häid nõuandeid argielus paremini hakkamasaamiseks ja vägivaldse suhte lõpetamiseks. Kurnav oli Margreti arvates see aeg, mil tuli iga kord põgeneda, kui lapse isa vägivaldseks muutus:

Hädavajalikud asjad olid kotiga valmis pandud kogu aeg, kuuri alla viidud. Varjupaigast anti nõu, väga toredad ja abivalmis olid, ikka õpetasid, mida teha /.../. Leidsin mingi põhjuse, et välja saada. No, et lähen poodi näiteks. Kui maal olime, siis oli raske varjule saada, eriti, kui raha ka ei olnud alati, et sõita. /.../ ja kuhu sa talvel väikse lapsega jooksed. Külm võtab enne ära, kui abi saad /.../ Ükskord juhtus nii, et ta jäi tukkuma [elukaaslane] ja raha oli põrandale kukkunud, et saime bussi peale.

Pikaajaline kriisi olukorrale omane käitumine takistab näha vägivaldses olukorras põgenemisele alternatiivseid võimalusi. See olukord ei tohiks kesta kaua ja keskenduda tuleks vägivaldse suhte lõpetamisele. Kuna vägivald on kurnav, siis jõuvarude lõppemine viib sageli allaandmiseni ja ohver lebib vägivaldse olukorraga põhjusel, et ei suuda leida väljapääsuvõimalusi (Krohne, 2002). Varasemad uuringud on näidanud pikaajalisest vägivallaringist väljumise takistusena ohvri allaheitlikkust. Vägivaldsesse suhtesse jäämine on seotud ka arvamiselega, et lapsel peavad olema nii isa kui ema, ega hoomata sellega kaasnevaid tagajärgi lapse tervisele.

Mehe suhtes ei olnud teist otsust – alkohol ja vägivald –, tema peale ei saa materiaalselt ka toetuda. Otsustasin, et laps on minu mitte meie. Ei tahtnud ka hiljem temaga abielluda. Otsustasin, et jätan lapse endale. Ega see otsus lapsega elada ei tulnud ka mitte lihtsalt /.../ et lapsel peab ikka isa ka olema. /.../ Siis sõnadega viskasin välja, ikka sõimasin ka. Kuigi ausalt öelda, ükskord oleksin juba ise virutanud /.../.

Payne'i (2014: 243) väidet, et võimusuhted väljenduvad ka keelekasutuses, kinnitab naise sõnaline väljendusviis vägivaldse elukaaslase korterist lahkuma sundimisel. Johnsoni (2008) vägivallateooria järgi hakkavad ohvrid partneri vägivaldale lõpuks vastu, et suhe lõpetada. Nii otsustas ka naine vägivaldsest suhtest lahkuda, uskudes, et saab üksi lapse kasvatamisega hakkama. Uuringute põhjal saab väita, et vägivalda kogenud noored emad usuvad vähem isapoolsesse abisse imiku eest hoolitsemisel ja lapse täisealiseks kasvatamisel (Kase ja Pettai, 2006: 37). Foucault (2011: 297) väidab, et võim on seotud vabadusega ja võimu teostamine sõltub selle teostamise võimalusest. Nüüd, kui naine oli saanud materiaalselt iseseisvaks, ei olnud elukaaslasel enam võimalik naise korteris võimutseda. Ka postmodernsed feministid on arvamusel, et võim ei ole ainult meeste käes (Evans, 2003: 9). Davies ja Krane (2003: 69–70) leiavad, et oluline on keskenduda naise enda arusaamale oma identiteedist ja kogemustest. Sellest tulenevalt ei saa ka eeldada, et vägivaldse suhte lõpetamiseks on kõige õigem viis kodust lahkuda. Ka selle loo jutustanud naine jäi oma lapsega korterisse elama ja vägivaldne pool pidi lahkuma.

Majanduslik sõltumatus ja kogukonna tugi aitasid vägivaldse suhte lõpetamisele kaasa. Ka Payne'i (2014) arvates on naistel rohkem valikuvõimalusi (narratiive):

Kodu on ka meil olemas. Mitte küll päris enda oma, ikka tahaks, et oleks midagi paremat. Jumala abiga oleme hakkama saanud. Ja loodetavasti ka, edaspidi ka ikka saame. Juba siis läks kergemaks, kui sain tööd ja lapse lasteaeda. /.../. Kuus, seitse aastat elasime nii enne kui otsustasin ära lõpetada /.../. Sain eluga edasi. Tema (lapse isa siis) läks ka edasi, teise naise juurde.

3.4. Kriis ja toimetulekumehhanismid

Vägivalda mõjud ohvrile sõltuvad selle kulgemise ajast ja raskusest ning on individuaalsed. Taastumiseks kulub enamasti sama palju aega, kui kestis vägivaldne olukord. Organismi jõuvarude taastamisele aitavad kaasa toetavad suhted ja turvaline keskkond. Nende puudumine võib ebakindlust süvendada ja mõjuda kriisist väljumisele pärssivalt. Margret kirjeldas intervjuu vältel vastuolulisi ja muutlikke suhteid isaga, pidades neid oma elu olulisteks mõjutajateks. Tema elu kõige raskematel hetkedel, mil naine vajab lähedaste inimeste tuge ja mõistmist, ta seda ei kogenud. Ka emaga lävimine oli isa otsuste tõttu olnud komplitseeritud. Eriti raske oli periood enne ja peale esimese lapse sünni, kus ta oleks soovinud elada oma vanaema ehitatud maakodus, kus möödusid tema lapsepõlve esimesed aastad. Alates sellest

ajast, kui isast sai majas peremees, pidid kõik tema tahte kohaselt käituma. Vägivald ja tõrjutus olid Margreti elus juba varases lapseas. Naise sõnul on maakodu piisavalt suur kahekorruselina maja, kus oleks jagunud ruumi kõigile. See on praegugi ainus pelgupaik, kus ta peale isa surma oma jõuvarusid taastab. Kurvalt tõdes Margret, et pidi seda aega nii kaua ootama, sest varem koos beebiga nad sinna ei mahtunud:

Tahtsin oma maakoju ja lõpuks sõitsingi sinna. Isa andis käe ja soovis õnne. Nutsin siis, olin nii suure pinge all. Sel hetkel oli isa suhtes rahu majas ja ema ka. Kosusin seal natuke. Laps oli jälle lastekodus [esimene laps viidi haiglast tagasi lastekodusse].

Kriisi kulgemisele on iseloomulik selle tsüklilisus. Kui vägivalla ohver saab piisavalt aega jõuvarude taastumiseks, siis ta suudab olukorraga toime tulla. Kui olukorrale lahendust ei järgne, siis kriis süveneb veelgi ning vastupanuvõime väheneb (Krohne, 2002). Kase ja Pettai (2006: 52) sõnul tekivad vägivalla ohvril õigustatult vastakad tunded:

Vahel ka ei tahtnud ja nagu tahtsin ka lapse juurde. Pigem olin ära hirmutatud. Tunnetes oli suur segadus, mõistlikku lahendust ikka polnud. Mu maailm oli justkui veel rohkem sassis.

Lähisuhetes kogetud vägivalla tagajärjed sõltuvad selle mõju kestusest ja vägivalla raskusest. Varem, näiteks lapsepõlves või hilisemates suhete tagajärjel tekkinud trauma võib mõjutada hilisemaid vägivallareaktsioone ning raskendada vägivalla tagajärgi (Briere ja Jordan, 2004, viidanud Soo 2009: 11). Margret arvas samuti, et lapsepõlves ja hilisemas elus kogetud hüljatus mõjutasid väga oluliselt argielus hakkamasaamist:

Olin solvunud ja vihane tema [isa] peale. Ta tegi mulle väga haiget oma sõnadega. Ütles, et on minust juba ammu lahti öelnud. Tal [isal] oli esimese naisega ka tütar. Tahtis poega. Ju siis mina ei täitnud tema ootusi. No kas ma siis sain ise valida, kelleks ma sünnin. Milles mina süüdi olin? Missugune isa siis niimoodi ütleb!

Vägivaldse suhte mõjud ohvrile on kompleksed, mistõttu ta vajab spetsialistide abi ja oluliste lähedaste toetavat hoiakut, mida Margretil ei olnud:

Ja ema ka, et ise keetsin selle supi kokku ja söögu ma nüüd ise ära ka. Ma olin ju üks linnas juba noorelt ja elukogemusi polnud ju ka nii palju. Vanaema ja tema õde surid kümnesealt [loo autori vanus]. Tema [ema] hoidis mehe [isa] poole rohkem ja mina olin nagu tülikis või nii. No ka mitte päris ka, aga nagu ta ise ütles – kahe tule vahel oli: ühelt poolt mina ja teiselt poolt isa. Mina koos lapsega sinna vahele enam ei mahtunud.

Lähisuhetes otsis naine mehelikku tuge ja hoolivust:

Suhetes meestega otsisin justkui isa armastust, millest olin oma isa puhul ilma jäänud. /.../. See minu nn „meeste otsimine“ ei sobinud talle [isale]. No siis ütlesingi isale ka, et talle haiget teha, et mis isa sa ise selline oled. No see oli palju hiljem juba, siis ütlesin.

Suhted emaga muutusid peale isa surma stabiilsemaks ja oma hingerahu saavutamiseks on Margret mõlemale andestanud:

Ema on ikka ka toetav olnud. Ma ei saa öelda, kuigi suhted ei ole ka nüüd nii väga head, aga noh enam vähem talutavad, ütleme nii, noh, normaalsed siiski /.../. Ega isa rumal ei olnud. Joodik ka mitte, aga vahel võttis ja siis pohmellis peaga oli väga kuri, ega ligi ei tohtinud minna, siis said kõik /.../. Muidu oli tark ja kuldsete kätega mees, õppinud ja haritud spetsialist ikkagi. Kõike oskas ära teha, mis vaja oli. Ja tegi ka. Aga need suhted olid ja sõnad – need tegid ikka väga haiget. Noh, nüüdseks on ta siit ilmast lahkunud ja mina olen talle andestanud. Ei ega ma kedagi ei süüdistata. Lihtsalt nii on see elu olnud.

Burr (2003) on arvamusel, et inimese identiteeti kujundanud keelt on võimalik ümber konstrueerida ja omistada sellele uusi tähendusi. Margreti elus toimunud muutuste tõttu on ta hakanud endas nägema positiivseid omadusi ja uusi võimalusi argielus paremini hakkama saamiseks. Naise enda arvates on kõige rohkem toeks olnud uued suhted kogukonnas:

Pööre tuli, ma arvan, et kristlaste juures kogukonnas või kuidas seda nimetada. Sain asjad korda, noh tunduvalt paremaks, ütleme nii, et hingeliselt ja vaimselt tugevamaks. Mina olen muutunud, aga inimesed on ümberringi ikka samad. See suhe Jumalaga on mõneski asjas elumuutev olnud. Vähemalt ma suutsin teha otsuse ja sellele kindlaks jääda ja vägivalla ringist välja tulla.

Vägivallaringist väljumisel vajab ohver tuge ja mõistmist. Naiste turvakodu klientide rahulolu uuringus osalejate arvamustest selgus samuti, et turvakodu kliendid pidasid olulise tähtsusega usaldust sealsete töötajate vastu, kes neid siiralt aidata soovisid (Soo, 2015).

Oma varasemast elust jutustanud Margret on tänaseks vägivaldsed lähisuhted lõpetanud ja elab lapsega kahekesi. Ta on majanduslikult iseseisev ja saab eluga hakkama. Sotsiaalkonstruktivistlik lähenemine pakub valikute tegemiseks rohkem alternatiive: naine nägi ka teisi võimalusi traditsioonilise peremudeli kõrval. Vajadusel saab naine tuge kogukonnaliikmetelt ja uutelt sõpradelt. Uuenenud maailmavaadet selgitas ta sõnadega:

Olen saanud nn meeste otsimisest (nimetame siis seda eelmist elu nii) isa armastuse kompenseerijana vabaks. Mul on taevase Isa armastus. Vahetasin nn ajutise armastuse igavese

vastu välja, kui nii võib öelda, ja pole enam kunagi üksi. Mul on nüüd kaks perekonda ka: üks suur ja teine väike, ma pean silmas oma lapsega. Loodetavasti see nii jääbki ka [naerab esimest korda kogu intervjuu jooksul].

Sotsiaalkonstruksionistid rõhutavad identiteetide muutumist: elu jooksul on palju alternatiivseid arusaamu sotsiaalsetest kogemustest, mistõttu on identiteedi muutused võimalikud (Payne, 2014: 356). Postmodernistid, toetudes Foucault töödele, leiavad, et keel ei ole neutraalne, vaid väljendab mõtteid ja teadmisi. Foucault (Payne, 2014: 344) toob narratiivide käsitlemisel esile inimese mõtlemises kaks viisi: „Kes ma olen?“ ja „Kes ma ei ole?“, kuid kompleksne areng teeb võimalikuks enesemääratluses näha rohkem valikuvõimalusi. Nii väärtustatakse mitmekesisust ja naiste individuaalseid valikuvõimalusi, sest mistahes sotsiaalsele mõtlemisele saab leida alternatiive (Payne, 2014: 357, 255).

KOKKUVÕTE

Selle töö eesmärk oli mõista vägivalda kogemusi ja tõlgendusi noore naise elus asetleidnud vägivaldsetes suhetes, lähtudes intervjueeritava eluloo narratiivi kontekstist.

Varasemad uuringud ja teadaolevate vägivaldaaktide rohkus näitab, et vägivald on sotsiaalne probleem. Paljud vägivalda ohvrid jäävad eri põhjustel abita ja nende suhtes toimepandud väärteod ei saa kunagi kellelegi teatavaks või julgetakse neist rääkida alles palju aastaid hiljem. Teatamata vägivaldajuhtude arvu on püütud umbkaudu hinnata, kuid arvatakse, et tegelikkuses on see palju suurem. Perevägivalda aktides on enamasti kannatajateks naine, lapsed ja arvuliselt vähematel juhtudel mehed, kuid ka naised on vägivaldsed. Üsna tavapärane on arusaam, et lähisuhte vägivald on teema, mis peaks jääma pelgalt koduseinte vahele ning puudutab ainult seal kooselavaid inimesi. Delikaatsetel teemadel rääkides on oluline ka usalduse küsimus. Väljakujunenud hoiakute muutmine on raske ja pikaajaline protsess, milleks on vajalik ühiskonnaliikmete arusaam väärtustest ja väarikast käitumisest üksteise suhtes. Payne (2014) on arvamusel, et muutused nii indiviidi kui ühiskonna tasandil on võimalikud, sest mis tahes sotsiaalsele mõtlemisele leidub alternatiive. Sotsiaaltöös kui sotsiaalselt konstrueeritud professionaalses tegevuses, on tõhusa abistamise protsessi seisukohast oluline mõista inimeste argielus toimuvaid sündmusi. Lugude jutustamine on inimesele kõige loomulikum viis elusündmuste kirjeldamiseks, mistõttu on ka mõistetav narratiivide kogumine ning uurimine. Atkinson (2011) tõdeb, et lugude jutustajale kaasaelamine lähendab kuulajaid. Inimesed tõlgendavad sotsiaalset reaalsust erinevalt, sest nad teevad seda oma kogemuste põhjal. Vägivalla toimumise ja selle põhjuste kirjeldamiseks on mitu teoreetilist lähenemisviisi, mis võimaldavad leida teatud ühiseid mustreid, kuid iga üksik lugu on unikaalne ja tähendusrikas.

Selles töös analüüsitud narratiivi põhjal saab väita, et vägivald võib alguse saada juba varases lapsepõlves ja kesta väga pikka aega. Noore naise elus kogetud vägivaldsete suhete pikaajaline mõju viis ta sügava kriisini ja enesetapu mõteteni. Hüljatus, abitus, süütunne ja vägivaldsed lähisuhted kujundasid negatiivse minapildi. Enesestigma tulemusena tundis naine end saamatu ja läbikukkununa. Toetavate ja mõistvate suhete puudumine, varasemad negatiivsed kogemused ja järgmised vägivaldaaktid pärssisid olukorraga hakkamasaamist, mistõttu naise abitu olukord süvenes. Majandusliku kitsikuse, eluasemega seotud probleemide ning halva tervisliku seisundi tõttu ei olnud noorel naisel võimalik pakkuda vajalikku

turvatumet ja hoolitsust oma lapsele. Uuringust selgus, et loo jutustanud naine pöördus abi saamiseks ka spetsialistide poole, kuid tema sõnul ei leidnud ta vajalikku abi ega mõistmist, küll aga koges hukkamõistu ja süüdistavat ning sildistavat suhtumist. Intervjuu jooksul nentis naine korduvalt, et ta ei süüdistata kedagi. Pikki aastaid kestnud vägivalda kogemine ohvrilas noore naise nii, et ta oli valmis tegema ja tegi kõike, mida tal kästi teha.

Varasematele uuringutele tuginedes saab väita, et vägivalda ohvrid ei ole alati saanud vajalikku abi ja neid on tekkinud olukordades süüdistatud. See võib olla tingitud asjaolust, et vägivalda ohvritega töötamiseks ei ole olnud vajalikku ettevalmistust. Uurimusest selgus veel, et abi osutamisel on oluline leida ohvrile sobiv abistamisviis ja konteksti mittesobivasse keelekasutusse tuleks suhtuda kriitiliselt.

Kogukonna tasandil on vägivaldaohvrile väga oluline toetava ja hooliva keskkonna olemasolu. Oma elust jutustanud naine ütles, et kristliku kogukonna liikmetega suhtlemine tõi tema ellu olulise muutuse ja ta ei tundnud end enam hüljatuna. Ka naiste varjupaigas olles koges naine, et temast hooliti ja teda kuulati ära. Samas oli tema arvates väga stressirohke see aeg, kus ta pidi vägivaldse partneri eest koos väikese lapsega naiste varjupaika põgenema. Alaline hirm ja valmisolek põgenemiseks takistasid alternatiividele keskendumist. Nõustamine ja eluoskuste lisandumine andsid enesekindlust ja usku raskustest ülesaamiseks. Toetavad suhted ja materiaalne sõltumatus aitas naisel vägivaldsed suhted lõpetada ning alustada uut elu. Sotsiaalkonstruksionistid on samuti arvamusel, et inimestel on rohkem valikuvõimalusi ning positiivseid narratiive.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ahven jt. (2016). Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn. Saadaval <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (vaadatud 26.05.2017)
- Atkinson, R. (2011). The lifestory interview. *Doing the interview*, 40–53. Sage Publications Inc. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412986205> (vaadatud 22.03.2017)
- Bauman, Z. ja May, T. (2004). *Mõeldes sotsioloogiliselt*. H. Ibrus (toim.). AS Võru Täht
- Berger, P. L. ja Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. Binguin Books
- BIDENS uuring (2010). Rasedate naiste tervis ja tervisehoid aastal 2010. Saadaval <http://www.europeristat.com/reports/european-perinatal-health-report-2010.html> (vaadatud 10.04.2017)
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. 2. trükk. Routledge
- Carlson, B. E. (2008). Intimate partner violence. C. M. Renzetti ja J. L. Edelson (toim.). *Encyclopedia of interpersonal violence*. Vol. 1, 371–374. USA: Sage Publication Inc.
- Chase, S. E. (2005). Narrative inquiry. N. K. Denzin ja Y. S. Lincoln (toim.). *Qualitative research*, 3.trükk, 651–693. Sage Handbook.
- Corrigan, P. W., Larson, J. E. ja Rüsç, N. (2009). Self-stigma and the „why try effect?“ Impact on life goals and evidence based practices. *World Psychiatry*, 8 (2), 75–81.
- Corrigan, P. W., Rafacz, J. ja Rüsç, N. (2011). Examining progressive model of self-stigma and its impact on people with serious mentaal illness. *Psychiatry Research*, 189 (3), 339–342.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design. Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. 4. trükk. Sage Publications Ltd.
- Damant, D. jt (2008). Taking Child Abuse and Mothering Into Account. Intersectional Feminism as an Alternative for the Study of Domestic Violence. *Journal of Women and Social Work*, 23(2), lk 123–133.

Davies, L. ja Krane, J. (2003). Reflections on Practice with Battered Women: Insights from Maya's Story. *Atlantis*, 28(1), lk 69–70.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.

Eesti meeste uuring (2014). Saadaval

https://riigikantselei.ee/sites/.../meeste_uuring_2014_kokkuvote.pdf (vaadatud 03.03.2017).

Eesti naiste terviseuuring (ENTU 2014). Saadaval

<https://sisu.ut.ee/naisteterviseuuring/avaleht-0> (vaadatud 15.04.2017).

Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehekülge. Saadaval

<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=114> (vaadatud 31.03.2017).

Eesti Seksuaaltervise Liit (ESTL analüüs 2015). Saadaval

https://www.estl.ee/esileht/?search_word=&search=uuring (vaadatud 23.03.2017).

Euroopa Liidu põhiõiguste Amet (2014). Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring.

Saadaval https://www.google.ee/search?q=FRA+uuring&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&ei=PmPiWN-7G4bFtAGw7q3QAAQ (vaadatud 03.04.2017)

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon (2011). Saadaval

https://www.google.ee/search?q=istanbuli+konventsioon&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gfe_rd=cr&ei=h0HqWJEwhavzB_OcrNAH (vaadatud 09.04.2017)

Evans, S. (2003). *Ways of knowing about domestic violence: a critical review and discussion of the literature*. Wentworth Area Health Service

Featherstone, B. ja Trinder, L. (1997). Familiar subjects? Domestic violence and child welfare. *Child and family social work*, 7, 147–159

Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. 4. trükk. Sage Publication Ltd.

Foucault, M. (2011). Subjekt ja võim. M. Tamm (toim.). *Teadmine, võim, subjekt*, 277–309. Tallinn: Varrak.

Gergen, K. J. (2009). *An Invitation to Social Construction*. 2. trükk. Sage Publications Ltd.

Goffmann, E. (1990). *The presentation of self in everyday life*. Benguin Books.

Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster Inc.

Gubrium, J. F. ja Holstein, J. A. (1990). *What is family?* California: Mayfield Publishing Company.

Hamilton, M. (2008). Stress and violence. C.M. Renzetti ja J. L. Edelson (toim.). *Encyclopedia of interpersonal violence*. USA: Sage Publication Inc.

Healy, K. (2005). *Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice*. Basingstock. New York: Palgrave Macmillan.

Hekman, S. (2006). Feminism. *Kriitilise teooria käsiraamat*. M. Kangur (toim.). Tallinna Ülikooli kirjastus.

Johnson, M. P. (2008). *A Typology of domestic violence: intimate terrorism, violent resistance and situational couple violence*, lk 5–12. USA: Northeastern University Press.

Johnson, M. P. ja Leone, J. M. (2005). The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence. Findings From the National Violence Against Women Survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), lk 322–49

Jovchelovitch, S. ja Bauer, M. W. (2000). Narrative interviewing. London: LSE Research Online. Saadaval <http://eprints.lse.ac.uk/2633> (vaadatud 23.03.2017)

Karu, H. (2015). Rahvusvaheline lapsendamine Eestist Rootsi: lapsenedajate ja spetsialisti vaatenurk (magistritöö). Tartu Ülikool.

Kase, H. ja Pettai, I. (2006). Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn.

Krohne, H. W. (2002). Stress and coping theories. Johannes Gutenberg-Universität Mainz Germany, lk 1–3.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A., B., Lozano, R. (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization. Saadaval http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/1/9241545615_eng.pdf (vaadatud 23.03.2017)

Laherand, M. L. (2010) *Kvalitatiivne uurimisviis*. 2. trükk. OÜ Sulesepp.

Lees, K. jt. (2016). Kellel on Eestis hea elada? Võrdõiguslikkuse mõõtmise mudel. Tartu Ülikool RAKE. : Soolise Võrdõiguslikkuse ja Võrdse Kohtlemise Voliniku Kantselei. Tallinn. Saadaval <http://www.vordoigusvolinik.ee/naiste-ja-meeste-vordoiguslikku...seksuaalne-ahistamine-3/> (vaadatud 23.03.2017)

Linno, M. (2012). Eriala esitlemine lastekaitsetöötajate lugudes laste vastu suunatud vägivaldas. J. Strömpl, M. Selg ja M. Linno (toim.). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööstuuringutes. Laste väärkohtlemise lood*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Livingstone, J. D. ja Boyd, J. E. (2010). Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness. A systematic review and meta-analysis. *Social science and medicine*, 71, 2150–2161.

Lock, A. ja Strong, T. (2010). *Social Constructionism Sources and Stirrings in Theory and Practice*. Cambridge University Press.

Makarova, J. (2006). Rasedus ja stress. Lapseootel ema mõtete ja emotsioonide mõju lapse psüühikale (diplomitöö). Tallinna Tervishoiu Kõrgkool. Ämmaemanda õppetool. Saadaval https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s...rqV2QBnk1G_0RE6A&sig2=cR_PMLN Cp7zMoTHVmNyTyg&cad=rja (vaadatud 23.04.2017)

Matchen, J. ja Desouza, E. (2000). The sexual harassment of faculty members by students. *Sex Roles*, 42(3–4), 295–306.

Orme, J. (2003). It's feminist because I say so! Feminism, social work and critical practice in the UK. *Qualitative social work*. Vol. 2(2), lk 131–153. London: Sage Publications Inc.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods*. IV trükk. Sage Publications Ltd.

Payne, M. (2011). *Humanistic social work: Core principles in practice*. Palgrave Macmillan.

Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. 4. trükk. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Pina, A., Gannon, T. A. ja Saunders, B. (2009). An overview of the literature on sexual harassment. Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior*. Saadaval https://www.researchgate.net/profile/Afroditi_Pina/p...rpetrator-theory-and-treatment-issues.pdf (vaadatud 25.04.2017)

Riessmann, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. California: Sage Publications Ltd.

Ritzer, G. ja ja Smart, B. (2006). *Handbook of social theory*. Sage Publications Ltd.

Selg, M. (2005). Lisamaterjal kursuse *Inimese areng* juurde. Tartu Ülikool

Selg, M. (2012) Sotsiaaltöö konteksti kujundavad diskursused. J. Strömpl, M. Selg ja M. Linno (toim.). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Selg, M. (2015). Sotsiaaltööteooriad kursuse materjalid. Tartu Ülikool

Soo, K. ja Laas, A. (2009). Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Vägivalla mõju naisele. Tartu Ülikool. Saadaval

<https://www.google.ee/search?q=54.%09Soo%2...+Tartu+%C3%9Clikool> (vaadatud 18.03.2017).

Soo, K. (2010). Paarisuhte vägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport. Tartu. Saadaval <https://www.google.ee/search?q=53.%09So...4rjed.+L%C3%B5ppraport> (vaadatud 15.03.2017)

Soo, K., Laanpere, M., Lippus, H. ja Part, K. (2015). Uuringu “Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis” ülevaade. Tartu

Soo, K. (2015). Naiste tugikeskuste klientide arvamused saadud abist. Saadaval https://www.sm.ee/sites/default/files/conte...uuringu_raport_november_2015.pdf (vaadatud 10.04.2017)

Sfard, A. ja Prusak, A. (2005). Telling Identities: In Search of Analytic Tool for Investigating Learning as a Culturally Shaped Activity. Educational Researcher, Vol. 34 (4), 14–22.

American Educational Research Association. Saadaval <http://www.jstor.org/stable/3699942> (vaadatud 23.03.2017)

Õunapuu, L. (2014) Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool

ÜRO neljanda ülemaailmse naiste konverentsi Pekingi deklaratsiooni tegevusplatvorm Saadaval: <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=150> (vaadatud 23.03.2017)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Juliet Mason (sünnikuupäev: 26.04.1957),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Noore naise tõlgendused lähisuhetes kogetud vägivallast“, mille juhendaja on Merle Linno;
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 01.06.2017